

İTİLAF DEVLETLERİ'NİN OSMANLI KIYI YERLEŞİMLERİNE YAPTIKLARI SALDIRILAR VE MÜTEKABİLİYET ESASINA GÖRE OSMANLI DEVLETİ'NİN ALDIĞI ÖNLEMLER

Mehmet Temel*

Özet

İtilaf Devletleri I. Dünya Savaşı yıllarında 1907 tarihli Lahey Sözleşmelerine ve uluslararası hukuk kurallarına aykırı olarak Kızıldeniz'den Hopa'ya kadar Osmanlı sahillerindeki limanları ve yerleşim merkezlerini bombalamışlardır. Karaya çıkardıkları asker ve Rum çeteleriyle, bölge halkının mallarını yağmalayıp birçok insanı katletmişler, esir aldıklarını da adalara götürmüşlerdir. Bombalama ve saldırılar öncesinde Anadolu sahillerinde yaşayan Rumlardan bazıları saldırılacak hedeflerin belirlenmesinde İtilaf Devletleri çıkarına casusluk ve rehberlik etmişlerdir. Osmanlı Devleti, can ve mal kaybına yol açan saldırılardan mağdur olan vatandaşlarının zararlarını tazmin etmek için karşılıklılık esasına göre İtilaf Devletlerinin Osmanlı Devleti'ndeki ekonomik kurumlarının mallarına ve çıkarlarına el koymuş, öldürülen, yaralanan ve esir edilen Osmanlı uyruklu sayısı kadar, itibarlı ve ünlü İtilaf Devleti uyruklu ülkenin değişik bölgelerine sürgün etmiştir. Sahillerdeki Rum azınlığın bir kısmını da iç bölgelere sevk etmiştir.

Anahtar Sözcükler: *İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti, Rum Çeteleri, Karşılıklılık Esası, Sürgün, 1907 Lahey Sözleşmesi.*

Abstract

The Attacks of the Allied States on Ottoman Coastal Settlements and the Measures Taken by the Ottoman State on Terms of Retaliation

The Allied States had bombarded the harbors and the settlements on Ottoman coasts from the Red Sea to Hopa as against the La Hague Agreement of 1907 and the International Laws. Afterwards, their soldiers along with the Greek bands, having been landed, seized the possessions of local people, slew many of them and sent the ones to the islands after taking them as prisoners. Before the bombardments and attacks, some of the Greeks residing on the Anatolian coasts assisted the Allied States in determining the targets to be attacked as agents and guides. Upon these developments, which had led to the casualties and loss of possessions, Ottoman State not only confiscated the possessions and the interests of the economic institutions of the Allied States within the Ottoman State on terms of retaliation in order to compensate the losses of its citizens, but also deported the well-known and respected subjects of the Allied States, as equal to the number of wounded and taken captive Ottomans subjects during the above-mentioned operations,

* Doç. Dr., Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Muğla. mtemel@mu.edu.tr

to the various places of the country. Also a part of the Greek minority inhabiting the coasts was sent off to the hinterland.

Key words: *The Allied States, Ottoman Empire, Greek Bands, Terms of Retaliation, Deportation, Lahey Agreement of 1907.*

Giriş

I. Dünya Savaşı'nda Kafkasya, Galiçya, Irak, Sina, Suriye ve Çanakkale gibi önemli cephelerde savaşan Osmanlı Devleti, İstanbul ve Karadeniz sahillerinin güvenliğini korumak amacıyla, donanmasının büyük bir bölümünü Boğazlara ve Karadeniz'e sevk etmiştir. İtilaf Devletlerinin İstanbul'u ele geçirip, Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakma planları ve genişliği yaklaşık 300 km'yi bulan Kafkas Cephesi'ndeki III. Ordu'nun mühimmat, levazım ve asker ihtiyacının Trabzon üzerinden sağlanması, donanmanın ağırlıklı olarak bu iki bölgede görevlendirilmesini zorunlu kılmıştır¹.

Osmanlı Hükümeti'nin Akdeniz ve Ege sahillerinin güvenliği için yeterli sayıda donanma sevk edememesi, sahil yerleşim merkezlerini İtilaf donanmasının ve uçaklarının saldırılarına açık hale getirmiştir. İngiltere, Fransa ve Rusya Hükümetlerinin, Karadeniz ve Akdeniz sahillerinde yaşayan halktan önde gelenlerin tutuklanıp üs olarak kullandıkları adalara götürme kararı almalarından² sonra, Kızıldeniz'den Hopa'ya kadar olan sahillerdeki birçok yerleşim merkezi bombalanmış, deniz nakil araçlarına el konulmuş, karaya çıkarılan asker ve Rum eşkıyasına çapulculuk yaptırılmış, çok sayıda sivil, mal ve eşyası yağmalanarak katledilmiştir.

1907 tarihli 4. Lahey Sözleşmesi'ne ekli savaş kanun ve âdetlerine ilişkin nizamnameye³ tamamen aykırı olan bu saldırılar, 1914 yılı Ağustos'unda başlamış, Osmanlı Hükümeti'nin sivil yerleşim merkezlerine yapılan saldırıların durdurulması için 1915, 1916 ve 1917 yıllarında İtilaf Devletlerine vermiş olduğu protesto notalarına rağmen savaş süresince devam etmiştir⁴.

Saldırı düzenlenecek noktaların belirlenmesinde, bölge Rumlarının ve asker kaçağı olup İtilaf Devletlerinin üs olarak kullandıkları adalara kaçan Türklerin işbirliği ve rehberliği sağlanmıştır. Saldırıların düzenlendiği bölgelerin mutasarrıflıklarından, Dâhiliye Nezareti'ne değişik tarihlerde

¹ Kurtoğlu 1928, 195.

² BOA, *DH.EUM.5.Şb.*, Dos.33, no.2, Lef.1.

³ Nizamnamede sivillerin korunmasına dair temel hükümler yer almış, askeri işgal durumunda insan ve aile haklarına, fertlerin yaşamlarına, özel mülkiyete, ayinlere saygı gösterilmesi, yağmanın kesin olarak yasaklanması, kişisel eylemler nedeniyle halk aleyhine kolektif, mali veya başka herhangi bir ceza hükmolünmemesi kararlaştırılmıştır. Alsan 1951, 457.

⁴ BOA, *HR.HMŞ.İŞO*, no. 32/4-3, Lef.12; BOA, *HR.HMŞ.İŞO*, no.3/1, Lef. 4-10, 18.

gönderilen rapor ve tahriratlarda, sahillerde ortaya çıkarılan casusluk faaliyetleri, adalara sığınan Türk asker kaçaklarının kimlikleri, casusluk sırasında ele geçirilenlerin ifadeleri ve hedef olarak gösterdikleri askeri ve sivil merkezler hakkında bilgiler verilmiş, sahillerdeki yerli Rumların ülkenin iç kesimlerine sevk edilmesi isteğinde bulunulmuştur⁵. Çok sayıda suçsuz sivilin ölümüne, milyarlarca liralık maddi kayba yol açan hukuk dışı saldırılar bölgelere göre aşağıda sunulmuştur.

1. Sahil Yerleşim Merkezlerine Yönelik Saldırıları

Karadeniz Bölgesi:

1914 ve 1915 yıllarında yoğun olarak bombalanan Karadeniz sahillerindeki en büyük kayıplardan birisi, kömür nakliyatını engellemek amacıyla Zonguldak'ı bombalayan Rus filosunun 6 Kasım 1914 tarihinde, Bezm-i Âlem, Bahr-i Ahmer ve Mithat Paşa gemilerini batırmasıdır⁶. 17 Kasım 1914'de 19 parçalık Rus donanması tarafından Trabzon, 1915 yılında da Hopa ile Şile arasındaki tüm iskeleler bombardıman edilmiştir⁷. Rusya, saldırılarında bu bölgedeki Rum ve Ermeni azınlığın yardım ve rehberliğinden oldukça yararlanmıştı⁸. Bu saldırıların ayrıntılı dökümü ve hasar miktarları çalışmanın diğer bölümünde verilecektir.

Aydın Bölgesi:

1915'de İzmir'in sahil ilçelerinden Menemen, Karaburun, Seferihisar ve Urla bombalanmış, meydana gelen hasarın 2.324.457 kuruş olduğu tespit edilmiştir⁹.

Çanakkale Bölgesi:

Le Manika adlı sabit balon gemisiyle önce kıyılarda keşif yapan İngiliz kuvvetlerinin, 23 Nisan 1915'de uçaklarla Maydos'u (Eceabat) bombalaması sonucu 5 asker ve içlerinde Maydos Metropolitinin de bulunduğu çok sayıda sivil yaralanmıştır. 31 Mayıs 1915 tarihine kadar devam eden gözetlemelerden sonra Temmuz ve Ağustos aylarında Çanakkale, Erenköy, Nara, Galata Havaalanı, Celilpaşa, Ağıldere, Arıburnu hastaneleri ve Reşitpaşa Hastane Gemisi bombalanmıştır¹⁰.

⁵ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos.5, no.29; *DH.EUM.3.Şb*, Dos.7, no.1, lef.1; *DH.EUM.3.Şb*, Dos.28, no.63.

⁶ Özel 1991, 2; Atabey 2006, 27.

⁷ Özel 1991, 3; Atabey 2006, 29,30,33,36.

⁸ Kurat 1990, 293,294,300.

⁹ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.14, no.26, Lef.2; BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.16, no.36, Lef.2,3.

¹⁰ Kaya 2006, 73.

24 Temmuz 1916 tarihinde İngiliz ve Fransız zabitlerinin komutasında 2 İngiliz torpidosu, 2 Fransız gambotu, 2 nakliye gemisi ve 25 kayıktan oluşan düşman filosunun Ayvacık İlçesi'nin Yılğınborlu mevkiine çıkardığı Rum eşkıyası, Külahlı, Bademli, Kösedere, Tuzla ve Babadere köylerine saldırmıştır. Saldırılarda 5 kadın, 8 erkek öldürülmüş, 10 kişi yaralanmış, ekili ve dikili alanlarla binalar yakılmış, hayvanlar gasp edilip kayıklarla adalara götürülmüş, 15 Türk de İngiliz ve Fransız kuvvetleri tarafından esir alınmıştır¹¹. Saldırıların ardından Ayvacık Kaymakamlığı tarafından yapılan araştırmalarda, bu bölgedeki toplam zararın 1.385.420 kuruş olduğu tespit edilmiş¹², hasarın dökümünü gösteren bir defter hazırlandıktan sonra İtilaf Devletleriyle yapılacak tazminat görüşmelerinde esas alınmak üzere 1917 yılında Hariciye Nezareti'ne gönderilmiştir¹³.

Muğla Bölgesi:

Rodos'taki İngiliz ve Fransız konsolosları 1915 yılı Haziran ayı başında yayınladıkları beyannamede Anadolu'nun ablukaya alındığını, tüm sahillerin bombardıman edileceğini ve bu sahillere girecek gemilerin yakılacağını bildirmişlerdir. Bu görevi yerine getirmek için Marmaris'ten Alanya'ya kadar olan sahillerde 6 ve 4 bacalı Fransız zırhlıları görevlendirilmiştir¹⁴. *Paris II* ve *Alexandra*¹⁵ adlarındaki bu gemilerin keşif ve saldırılarına bir süre sonra İtalyan gemileri de katılmıştır¹⁶. Amiral Şarn adlı Fransız zırhlı kruvazör zabiti de 27 Ağustos 1915 tarihinde Antalya'da rıhtım muhafaza memuru Mülazim Aziz ve liman reisine 22 Ağustos'tan itibaren 36 derece 50 dakika arz, 28 derece 18 dakika tûlden 31 derece 20 dakika arz, 34 derece 13 dakika tûle kadar sahiller ablukaya alındığından üç gün içerisinde çekilmek üzere tarafsız devletlerin deniz nakil araçlarına tebligatta bulunulmasını, Amerika konsolosuna da bilgi verilmesini içeren birer ilânname vermiştir¹⁷.

1915 ve 1916 yıllarında yoğunlaşan İtilaf donanmasının ve uçaklarının saldırılarından önce koy ve körfezlerde keşif çalışmaları yapılmış, hedef alınan

¹¹ BOA, *HR.HMŞ.İŞO*, no.3/1, Lef. 18,23.

¹² BOA, *HR.HMŞ.İŞO*, no.3/1, Lef. 22.

¹³ BOA, *HR.HMŞ.İŞO*, no.3/1, Lef. 24. Osmanlı Hükümeti bu savaşta ev ve eşyası yanan Çanakkale Livası halkına zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için masarif-i gayr-ı melhûze tertibinden iki kez 50'şer bin kuruş ödemiştir. *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri I*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 2005, s.86, 248.

¹⁴ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos.6, no.45; BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos.6, no.51; BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos.6, no.57.

¹⁵ *Paris II* ve *Alexandra* gemilerinin I. Dünya Savaşı'nda batırılışlarıyla ilgili olarak bkz. Aydemir 2004, s. 85-127, 130-164.

¹⁶ Güçlü 1997, 7.

¹⁷ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 8, no.33.

İtilaf Devletlerinin Osmanlı Kıyı Yerleşimlerine Yaptıkları Saldırıları

noktalar belirlendikten sonra saldırılar düzenlenmiştir. Menteşe Mutasarrıflığı Rum eşkıyasının muhtemel saldırı ve çapul eylemlerine karşı devlete ait resmi kayıtlarla paraları daha güvenli iç bölgelere nakletmiştir¹⁸. Tarihlerine göre saldırılar şunlardır;

11 Mayıs 1915: Eşen Nahiyesi'nin Özen mevkiinden geçen bir zırhlı ile bir torpido, bölgede rastladıkları bir kayığın yüküne el koyarak kayığı yakmışlardır¹⁹.

12 Mayıs 1915: İki bacalı bir torpido muhribi, Gökova Körfezi'ne girerek Marmaris'in Gelibolu ve Söğüt Limanlarında keşiflerde bulunmuş, 6 bacalı bir Fransız kruvazörü de Fethiye Gazhanesi ile askeri depoyu bombardıman etmiştir. Menteşe Mutasarrıfı Müştak Lütfi tarafından aynı gün çekilen iki telgrafta askeri deponun tahrip edildiği, belediye gaz deposunun da tamamen yandığı bildirilmiştir²⁰. Bu saldırının ardından Amerikan Standart Oil Company of Newyork Şirketi, 28 Temmuz 1915 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda, 11 Mart 1915 tarihinden önce Fethiye Belediyesi'nde depolanan ve tüm yasal vergileri ödenen 2.070 teneke gazın 12 Mayıs 1915 tarihinde yandığını bildirerek yarım liralık belediye narhıyla birlikte 1.035 lira değerinde olan gaz bedelinin 17 Ekim 1906 tarihli "*Belediye Dairelerinde Kurulacak Gaz Depolarına Dair Nizamname*" nin 5. maddesi gereğince doğrudan şirkete ödenmesi isteğinde bulunmuştur²¹.

Dâhiliye Nezareti konu hakkında 16 Ağustos 1915 tarihinde Menteşe Mutasarrıflığı'ndan bilgi istemiş²² mutasarrıflık da 2 Ekim 1915 tarihli cevabında gaz deposunun 12 Mayıs 1915 tarihinde Fransa'nın Jan Dark gemisi tarafından bombalanması sonucu yanması nedeniyle, Fransa'ya tazmin ettirilmek üzere düzenlenmekte olan hasar cetveline dâhil edildiğini ve yapılacak herhangi bir şeyin olmadığını bildirmiştir²³.

15 Mayıs 1915: Marmaris Limanı'na gelen bir İtilaf kruvazörü limandaki tüm kayıklarda arama yaptıktan sonra kaptanlarıyla birlikte mısır ve odun yüklü iki kayığı ve boş bulunan iki praçayı alıp götürmüştür²⁴.

16 Mayıs 1915: Fethiye'ye gelen bir Fransız kruvazörü limandaki Türklere ait istimbot, gemi ve kayıklarda incelemelerde bulunmuş, iki gemiye

¹⁸ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos.28, no.3.

¹⁹ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos.28, no.45, Lef.3.

²⁰ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos.28, no.45, Lef.1,2.

²¹ BOA, *DH.UMVM.*, Dos. 98, no.12, Lef.1.

²² BOA, *DH.UMVM.*, Dos. 98, no.12, Lef.2.

²³ BOA, *DH.UMVM.*, Dos. 98, no.12, Lef.3.

²⁴ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 28, no.45, Lef.5.

Fransız bandırası çekerek kruvazöre götürmüştür²⁵. Aynı gün Sarsala Koyu'na giren bir İngiliz gemisi, telefon dairesini bombalayarak tahrip etmiş, karaya çıkardığı 60 kadar askerle limandaki kayıkların tamamını Rodos tarafına götürmüştür²⁶.

25 Mayıs 1915: Köyceğiz'in Karaağaç Köyü'ne ateş açan bir düşman gemisi 6 hane ve 1 kayığı tahrip etmiştir²⁷.

26 Mayıs 1915: Bodrum'u bombardıman eden İtilaf donanması 1 camiyi tamamen, kale ve kızlar okulunu kısmen tahrip etmiştir. Çıkan silahlı çatışmada düşmana ikisi zabıt 20 ölü, 1 yaralı esir kayıp verdirilmiş, 2 sandal, 1 küçük top ve 1 kasa gülle de ele geçirilmiştir²⁸. Aynı gün çekilen ikinci telgrafta sahildeki halkın iç kısımlara çekildiği, boş binaların çoğunun tahrip edildiği, kale bombardımanında 3 askerin hafif yaralandığı bildirilmiştir²⁹.

9 Haziran 1915: Dalyan Boğazı'na giren bir İtilaf gemisi Marmaris'e susam götürmekte olan 3 kayığa el koymuş, Büyük Karaağaç Limanı'nı da bombardıman ettikten sonra Rodos'a doğru gitmiştir³⁰.

5 Eylül 1915: Fethiye bombardımanında hükümet dairesiyle telgrafhane tahrip edilmiş, 1 Rum çocuğu hayatını kaybetmiştir³¹.

10 Eylül 1915: Fethiye, Fransız gemisi tarafından yeniden bombalanmış, limandaki 2 gemi yakılarak sandalları götürülmüştür. Aynı gün bir başka düşman gemisi de Marmaris açıklarındaki Fener Adası'na 30 kadar Rum eşkıyası çıkarmış, fener aletlerini tahrip eden eşkıya fenerci Rodoslu Süleyman'la bazı eşyaları alıp götürmüştür³².

5 Kasım 1915: Marmaris'in Aziziye Köyü'nün Sarnıçağzı mevkiine çıkan Rum eşkıyası 4 neferden oluşan devriye kolunu pusuya düşürerek birinin şehit, ikisinin yaralanmasına neden olmuş, 1 kadın da şehit edilmiştir³³.

30 Aralık 1915: Bodrum'un Yalıkavak İskelesi'ni bombardıman eden düşman gemisi karakol ile birkaç haneyi yıkmış, ertesi günkü bombardımanda da 1 yel değirmenini tahrip etmiştir³⁴.

²⁵ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 28, no.45 Lef.4.

²⁶ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 28, no.45, Lef.6.

²⁷ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos.6, no.18.

²⁸ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 28, no.45, Lef.7.

²⁹ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 28, no.45, Lef.8.

³⁰ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 28, no.45, Lef.11.

³¹ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 8, no.53, Lef.1.

³² BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 8, no.53, Lef.2.

³³ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 9, no.55.

³⁴ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 10, no.72.

İtîlaf Devletlerinin Osmanlı Kıyı Yerleşimlerine Yaptıkları Saldırıları

25 Ocak 1916: İki düşman torpidosu korumasında kayıkla Marmaris'in Reşadiye Nahiyesi'nin Çiftlik mevkiine çıkan Rum çeteleri ile sahil muhafızları arasında çıkan çatışmada bir muhafız göğsünden yaralanmıştır³⁵.

5 Şubat 1916: Güllük Limanı'na gelen bir düşman torpidosunun altmıştan fazla mermi atması sonucu halktan 3 kişi yaralanmıştır³⁶.

6 Şubat 1916: Kalimnos Adası yönünden gelip Gümüşlük İskeleyi'ne yanaşan ve 200 mermi atan bir düşman tarassut gemisi, Rüsûmât İdaresi'ni tamamen, 1 cami ile 2 evi kısmen tahrip etmiş, aynı gün bir başka gemi de Gökova Körfezi'nde gözetlemelerde bulunmuştur³⁷.

27 Mart 1916: Marmaris İlçesi'nin Selimiye Köyü'ne 120 mermi atan iki düşman gemisi 6 haneyi tahrip etmiştir³⁸.

16 Eylül 1916: Düşman gemileri tarafından Marmaris'in Fenaket Köyü'ne çıkarılan Rum eşkıyası 18 kişiyi şehit etmiş, 7 kişiyi yaralamıştır. Ayrıca 135 öküz, 19 merkep, 1 bargir, 3 koyunla yerli Rumlardan 13 kadın ve 3 erkeği yanlarına alarak köyü terk etmişlerdir³⁹.

Menteşe Mutasarrıflığı saldırıdan hemen sonra Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği 19 Eylül 1916 tarihli tahriratta yerli Rumların sahilde ikamet etmelerinin sakıncalı olduğunu belirterek 4 Eylül 1916 tarih ve 17 no'lu emirname hükümlerine uygun olarak merkeze ve iç kesimlerdeki köylere nakledileceklerini bildirmiştir⁴⁰. Dâhiliye Nezareti tarafından 9 Kasım 1916 tarihinde Aydın Valisi Rahmi Bey'le Mentese Mutasarrıflığı'na gönderilen tahriratlarda da Fenaket Köyü'ne çıkarılan asker ve eşkıyanın yol açtığı mali zararlar şehit ve yaralı ailelerine ödenmesi gereken tazminat miktarının tespit edilerek bildirilmesi istenmiştir⁴¹.

Bozburun Nahiyesi Müdür Vekili Mehmet Sırrı tarafından yapılan çalışma sonunda tazmini gereken toplam hasarın 52.850 kuruş olduğu belirlenmiş ve şehit isimlerini gösteren bir cetvelle birlikte Mentese Mutasarrıflığı tarafından 23 Aralık 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilmiştir⁴².

³⁵ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 12, no.31.

³⁶ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 1, no.40.

³⁷ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 11, no.42.

³⁸ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 28, no.45, Lef.12.

³⁹ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos. 47, no.2, Lef.1.

⁴⁰ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos. 47, no.2, Lef.2.

⁴¹ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos. 47, no.2, Lef.4.

⁴² BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos. 47, no.2, Lef.5,6,7; BOA, *HR.HMŞ.İŞO*, no.3/1, Lef. 23; BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos. 52, no.9, Lef.1,2.

Şehit edilen köylülerin isimleri şunlardır:

Giritlioğlu İsa	Süleyman Oğlu Hermes
Ratipoğlu Kerimesi Fatma	Müezzinoğlu Mehmet
Duran Oğlu Şükrü	Musa Oğlu Durali Zevcesi
Kalyoncuoğlu Mehmet	Durmuşoğlu Mehmet'in Şükrü
Hasan Ali'nin Hicran	Ustaoğlu Mehmet
Köylüoğlu Ali	İpekoğlu Salih
Bahçıvanoğlu Mustafa Pederi Mehmet	Mehmet Oğlu Ali'nin Zevcesi Ayşe
Ustaoğlu Abdullah Zevcesi Ümmü	Feyzi Oğlu Ali
Koca Mehmet Kerimesi Durkadın	İbiş Kâhya Mustafa

3 Ekim 1916: Güllük Limanı'na gelen İngiliz bandıralı 2 kruvazör, 1 monitör ve 3 tarassut gemisi tarafından 9 praça ile karaya çıkarılan 500'e yakın eşkıya, 300 keçiyi alıp götürmüştü, bombardımanda 3 hane hasar görmüştür⁴³.

8 Ocak 1917: Trablusgarp'a gönderilmek üzere Marmaris Limanı'nda bekletilmekte olan bir Türk gemisi, Emekli Binbaşı Manastırlı Kazım Bey komutasında Marmaris'te görev yapmakta olan amele taburunun fertlerinden birinin düşman tarafına firar edip ihbar etmesi sonucu tahrip edilmiştir⁴⁴.

16 Nisan 1917: Öğleden sonra saat dört buçukta Yalancı Boğaz mevkiinden Marmaris'i bombalayan bir düşman gemisi, 1 zabıt vekili, 2 süvari, 4 çocuk, 9 erkek ve 12 kadının yaralanmasına neden olmuş, yaralıların bazıları sonradan hayatını kaybetmiştir⁴⁵.

Antalya Bölgesi:

26 Ağustos 1914: 2 praça ve 6 yelkenli sandalla Meis Adası'ndan gelen 100 kadar Rum çetesi, Kaş İlçesi'nin Gelemiş Limanı'na saldırıda bulunmuştur⁴⁶. Seferberlik nedeniyle kaza jandarmalarının yeterli kuvvete sahip olmamasından yararlanan çete, kaza telgraf bekçisini yaralamış, liva için sahilde toplanan zahireyi de yağmalamak istemiştir⁴⁷. Fethiye ve Kaş'tan gelen müfrezelerin yardımıyla yağma engellenmiş ve çete bölgeden uzaklaştırılmıştır. Teke Mutasarrıflığı Kaş Kaymakamlığı'ndan zahirenin daha güvenli iç bölgelere taşınmasını istemiş⁴⁸, 4. Kolordu Kumandanlığı da bölgenin gözlem altında bulundurulacağını bildirmiştir⁴⁹.

⁴³ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 28, no.45, Lef.13.

⁴⁴ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 18, no.42, Lef.1-6.

⁴⁵ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos. 35, no.42, Lef.1.

⁴⁶ BOA, *DH.EUM.KLU*, Dos.1. no.39, Lef.1,4.

⁴⁷ BOA, *DH.EUM.KLU*, Dos.1, no.39, Lef.2.

⁴⁸ BOA, *DH.EUM.KLU*, Dos.1, no.39, Lef.3.

⁴⁹ BOA, *DH.EUM.KLU*, Dos.1, no.39, Lef.5.

İtilaf Devletlerinin Osmanlı Kıyı Yerleşimlerine Yaptıkları Saldırıları

15 Nisan 1915: Antalya açıklarında dolaşan iki direkli ve altı bacalı *Jan Dark* adlı Fransız zırhlısı körfezde yakaladığı kayıklardan 1000 kile buğday ve arpa, 55 teneke sadeyağ, 10 teneke zeytinyağı, 50 kıyye peynire el koymuş, iki kayığı petrol dökerek yakmış, 1 mavnayı da arkasına takarak Alanya'ya doğru hareket etmiştir. Alanya açıklarında kereste yüklü bir kayığa da el koyduktan sonra Kaş Kazası merkezi Andifli açıklarına yönelmiştir⁵⁰.

14 Mayıs 1915: Jan Dark zırhlısının da dâhil olduğu iki Fransız gemisi Kale Nahiyesi'ndeki Osmanlı sancağını indirerek Fransız bayrağı çekmiş, karaya çıkardığı çetelerle 4 mağaza, 14 hane ve hanı yağmamıştır. İstimbotlardan açılan top ve mitralyöz ateşi sonucu Üçağız bölgesinde 1 ilkokul ve birçok hane tahrip edilmiştir⁵¹.

Bu saldırılarda yerli Rumların İtilaf donanmasıyla işbirliği yaptıkları ve casusluk hizmeti verdikleri tespit edilince, şüpheli görülen 18 kişi, 4. Kolordu Kumandanlığı tarafından Bozkır'a sürgün edilmiştir. Sürgün edilenler şunlardır⁵²:

Kırmızı Oğlu Yorgi	attar ve tuhafiyeci Bekilli Kosti
Biraderzadesi Kosta Veled-i Nikola	sabık Rıhtım Memuru Hacı Yorgi
Kırmızı Elik Oğlu Nikola	Kuyumcu Perikli
Kamopolos	Meyhaneci Gürmüllü
Silleli Saatçi Yani	Papaz Sırrı
Dava Vekili Haralambos	Kâtip Vasilaki
Dava Vekili Filos	Sarrafi Panayori Hoca
Hacı Yani Oğullarından Agopyos	Meyhaneci Sarraf Dimitri
Hacı Yani Oğullarından Yatapri	Kosti Kâhya

21 Haziran 1915: İki direkli, dört bacalı bir Fransız kruvazörü, Andifli Limanı'na yanaşmış, oradan Meis Adası'na yönelerek adanın kuzey burnundaki manastırı, Anadolu sahilleriyle muhabere etmekte olduğu gerekçesiyle bombalamıştır⁵³.

14 Ağustos 1915: İki bacalı, iki direkli bir Fransız kruvazörü, Antalya sahilinde un yüklü 2 kayığı 29 mermi atarak parçalamış, aynı sistemde diğer bir Fransız gemisi de Finike'de 2 kayık, 1 yelkenli ve 1 haneyi tahrip etmiştir⁵⁴.

Fransız donanmasının Antalya sahilindeki deniz nakil araçlarını tahrip etmesi üzerine Ahmet ve Halil Reis adlarındaki iki Andiflili, Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'ya bir telgraf çekerek yüzlerce ailenin deniz nakil araçlarının tahrip

⁵⁰ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 5, no.43.

⁵¹ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 5, no.66, Lef.1,2.

⁵² BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 5, no.29, Lef.1,2.

⁵³ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 6, no.42; BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 6, no.45.

⁵⁴ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 8, no.24, Lef.1,2.

edilmesi nedeniyle perişan olduklarını ve işlerini takip edemediklerini bildirmişlerdir⁵⁵. Nezaret bunun üzerine 25 Ağustos 1915 tarihinde Antalya Mutasarrıflığı'na bir tahrirat göndererek gerekli tahkikatın yapıp tahribatın miktarını gösteren bir cetvelin gönderilmesini istemiştir⁵⁶. Yapılan araştırmalarda Finike merkezile iki köyündeki hasarın 94.000, Andifli'deki hasarın 37.000 toplam hasarın da 131.000 kuruş olduğu belirlenmiştir⁵⁷.

18 Ağustos 1915: İki bacalı, iki direkli bir Fransız kruvazörü, Finike yakınındaki Çayağzı'nda bulunan 1 yelken gemisiyle 2 sandala 19 mermi atarak tahrip etmiş, aynı gün Meis Adası'ndan hareket eden aynı sistemdeki bir diğer Fransız kruvazörü de Antalya Limanı'nı tarassut ettikten sonra Alanya'ya doğru hareket etmiştir⁵⁸.

1 Ekim 1915: İki düşman torpil araştırma gemisi tarafından Antalya Gureba-yı Müslimin Hastanesi'yle Çıralı Köyü bombalanmıştır⁵⁹.

Gureba Hastanesi'nin, İtalyanlara ait hastane ve okullara el konularak eşyalarının bu hastaneye verilmesinin hemen ardından bombalanması, İtalyan donanmasının bir casus aracılığı ile haber alarak düşmanca bir hareketle alay ve intikam için bombaladığı düşüncesini akla getirmiştir⁶⁰.

Hariciye Nezareti, devletler hukukuna ve insanlık kurallarına aykırı olan bu saldırı nedeniyle İspanya Elçiliği aracılığı ile İtalya'ya diğer düşman uyruklara uygulanan sınırlamaların İtalyan uyruk ve çıkarlarına da uygulanacağını bildirmiştir⁶¹. Ancak Başkumandanlık Vekâleti tarafından yapılan araştırmalardan hastaneyi bombardıman eden gemilerin İtalya'ya değil Fransa'ya ait olduğu, İspanya Elçiliği tarafından İtalya nezdinde yapılan araştırmalardan da İtalyan donanmasının o tarihte bölgede olmadığı, bombalayan gemilerin bayraklarının uzaktan İtalyan bayrağı zannedildiği anlaşılmıştır⁶².

1915 yılı içerisinde Akabe Limanı, Yafa ve Gazze arasındaki sahiller, Payas, Dörtüol, Yumurtalık Limanı ve Mersin Karaduvar bölgeleri defalarca bombalanmıştır⁶³.

⁵⁵ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 8, no.26, Lef.1.

⁵⁶ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 8, no.26, Lef.2.

⁵⁷ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos. 14, no.26, Lef.1.

⁵⁸ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 8, no.11.

⁵⁹ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 9, no.14, BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 9, no.16.

⁶⁰ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 13, no.85, Lef.1.

⁶¹ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 13, no.85, Lef.4.

⁶² BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 13, no.85, Lef.5.

⁶³ BOA, *HR.HMŞ.İŞO*, no.32/4-3, Lef.12.

İtilaf Devletlerinin Osmanlı Kıyı Yerleşimlerine Yaptıkları Saldırıları

14 Ocak 1916: Bir Fransız kruvazörü Konyaaltı mevkiindeki çiftliği bombaladıktan sonra ateşe vermiştir. Kasabanın 15'lik toprakları dövülmesi sonucu belediyeye ait gazhane de tahrip edilmiştir⁶⁴.

26 Ocak 1916: Meisli Rumlar eşliğinde Kaş merkezindeki Andifli İskelesi'ni bombardıman eden bir Fransız gemisi karaya asker ve Rum eşkıyası çıkarmıştır. Asker ve eşkıya kazadaki tüm memur ve askerleri alıp götürmüştür, saldırıdan o gün kaza dışında olan kaymakamla sandık emini kurtulabilmiştir⁶⁵. Posta Telgraf ve Telefon Nazırı Vekili tarafından 21 Mart 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen tezkerede düşman işgaline uğrayan Andifli merkezinin Tekircik Nahiyesi'ne nakledildiği, gerekli evrakın tedarik ettirilerek posta ve telgraf işlemlerinin başlatılacağı, asayişin emin olması durumunda da sülüs işlemlerine başlanabileceği bildirilmiştir⁶⁶. Saldırıdan sonra esir olarak götürülen kişilerin isim, yaş ve meslekleri şunlardır⁶⁷.

<u>İsmi</u>	<u>Sanat veya Memuriyeti</u>	<u>Yaşı</u>
Abdurrahman Niyazi Efendi	Kadı	40
Ali Remzi Efendi	Baş Kâtip	42
Nuri Efendi	Muhzır	20
Hasan Efendi	Mal Müdürü	35
Kazım Efendi	Aşar Kâtibi	24
Kadir Ağa	Adliye Odacısı	60
Bekir Efendi	Banka Memuru	35
Süleyman Efendi	Telgraf Müdürü	34
Cafer Efendi	Orman Fen Memuru	25
Murat Efendi	Muhasebe-i Hususiye Mem.	24
İhsan Efendi	Telgraf Memuru	30
Kanber Ağa	Hat Çavuşu	60
Tahir Efendi	Rüsûmât Memuru	38
Nail Efendi	Rüsûmât Kolcusu	35
Şâkir Efendi	Düyûn-u Umumiye Mem.	60
Yeman Vilvi Efendi	Doktor	51
Aziz Efendi	Reji Memuru	40
Halil Efendi	Reji Kolcusu	22
Mustafa Çavuş	Jandarma Süvarisi	38
İsmi Bilinmiyor	Elmalı Posta Sürücüsü	20

⁶⁴ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 11, no.16, Lef.1,2.

⁶⁵ BOA, *HR.HMŞ.İŞO*, no.3/1, Lef.2.

⁶⁶ BOA, *DH.EUM.KLU*, Dos. 16, no.23.

⁶⁷ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos. 52, no.9, Lef.3,4.

Hacı Emin Oğlu Hüseyin Usta	Ekmekçi	50
Hacı Emin Oğlu Hüseyin Usta zevcesi Adile ve kızı Düriye		45/17
Mübaşır Hakkı Efendinin Oğlu Ahmet Aşçı		16
Kahveci Ali Efendi	Kahveci	48
Yüzbaşı Hacı İbrahim		
Efendi Oğlu Şükrü	Kadı Hizmetçisi	21
Ermeni Kırkor	Singer Makinecisi	50
Andon Efendi ve zevcesi Mariya	Avukat	38/30
Bezirgândan Ahmet	?	50
Hüseyin Efendi	?	?
Halil Efendi	Belediye Kâtibi	21

8 Mart 1916: İki Fransız kruvazörü Tekirova Köyü'ne 35 mermi atarak 1 haneyi tahrip etmiştir⁶⁸.

19 Mart 1916: Meis Adası'ndan gelerek Kale Nahiyesi'nin Kale Köyü'ne saldıran 120 kişilik bir eşkıya grubu, köydeki tüm hayvanatı ve cami kilimlerine kadar her şeyi yağmalamış, karakolda bulunan 4 askerle köy halkından 7 kişiyi esir almış, Dede Oğlu Halil adlı kişiyi de şehit etmiştir. Esir alınıp Meis'e götürüldüğü tahmin edilen kişiler şunlardır⁶⁹

Hacı Halil Efendi Oğulları Ali ve biraderi İbrahim

Durali Oğlu Ali

Osman Oğlu Mehmet

Koca Oğlu Hasan

Ali Oğlu Hasan

Koca Yusuf Oğlu Hasan kerimesi 18 yaşındaki Fatma

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen 26 Mart 1916 tarihli tezkerede, Fransızların işgali altında bulunan Meis Adası'na götürülmesi muhtemel olan 6 erkek ve 1 kızın memleketlerine iadelerinin sağlanması amacıyla Amerika Elçiliği nezdinde girişimlerde bulunulması istenmiştir⁷⁰. 6 Nisan 1916 tarihinde Teke Mutasarrıflığı tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen şifre telgraf name ile tahriratta Kale Köyü'nde birkaç ihtiyar kadından başka Müslüman kalmadığı⁷¹, köye saldıran Rum eşkıyasının amacının çapulculuk olduğu, aralarında seferberlikten sonra askerlikten kurtulmak için Meis'e kaçan Müslüman kişiler bulunduğ ve bunların bazılarının kimliklerinin tespit edildiği bildirilmiştir⁷²

⁶⁸ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 12, no.31.

⁶⁹ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 13, no.88, Lef.1.

⁷⁰ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 13, no.88, Lef.2.

⁷¹ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 13, no.88, Lef.4.

⁷² BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 13, no.88, Lef.5.

İtilaf Devletlerinin Osmanlı Kıyı Yerleşimlerine Yaptıkları Saldırıları

Osmanlı Hükümeti, Andifli ve Kale saldırılarının ardından Fransa'ya Amerikan Elçiliği aracılığı ile bir protesto notası göndermiştir. Fransa Dışişleri Bakanlığı tarafından 15 Nisan 1916 tarihinde Amerikan Elçiliği aracılığı ile verilen cevabi notada, yapılan araştırmalardan ve doğuda bulunan Fransız Deniz Kuvvetleri raporlarından Kale Nahiyesi ile Toprak adı verilen bölgeye saldırıda bulunulmadığının, Andifli'ye yapılan saldırının ve işgalin Osmanlı askerlerinin iki şehit ve üç yaralı vererek savunmalarının ardından gerçekleştiğinin anlaşıldığı, diğer saldırılarla ilgilerinin olmadığı bildirilmiştir. Notadaki, yöre halkının Fransız gemilerine zorla bindirilerek Meis'e götürüldüğü iddialarının ise asılsız olduğu, sadece askere alınmaya elverişli memur ve halktan yaklaşık 30 kişinin kendi istekleriyle Kastillarizo'ya (Meis) götürüldükleri ifade edilmiştir⁷³.

Bu nota üzerine 5 Haziran 1916 tarihinde Hariciye Nezareti'nden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 520/83057 sayılı tezkerede konunun takibinin daha iyi yapılabilmesi ve savunulabilmesi için doğru bilgilere dayalı ve ayrıntılı bir araştırmanın yapılarak bilgi verilmesi istenmiştir⁷⁴. Hariciye Nezareti'nin bilgi isteği üzerine 12 Haziran 1916 tarihinde Teke Mutasarrıflığı'na bir tahrirat gönderen Dâhiliye Nezareti, Kale'ye taarruz eden düşmanın sadece eşkıyadan mı yoksa Andifli'de olduğu gibi Fransız zabiti kumandasındaki Meis Rumlarından mı olduğunun, Kale merkeziyle sahildeki köyleri bombardıman eden geminin Fransız gambotu olup olmadığını, isminin ve hangi bandıraya sahip olduğunun araştırılarak telgrafla bildirilmesini istemiştir⁷⁵.

Gerekli araştırmaları yapan Teke Mutasarrıflığı da sonuçları 1 Temmuz 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne göndermiştir. Mutasarrıf Ethem tarafından gönderilen tahriratta, Kale saldırısının Fransa Hükümeti tarafından Meis'te çalıştırılan Hacı Lakerda adındaki eşkıyanın kumandasında 6 sandalla Kale'ye gelen Meis Rumlarından oluşan çete tarafından gerçekleştirildiği, saldırıdan bir saat sonra, yağma edilen hayvanat ve eşyayı yüklemek üzere iki direkli, bir bacalı Fransız bandıralı tarassut gemisinin Kekova'ya gelip yükleri Meis'e naklettiği, sahildeki köyleri de aynı geminin bombardıman ettiği, Kale saldırısından 5 gün sonra da aynı geminin çifte satırlı bir uçakla gelerek Kale ve Üçağız bölgelerini gözetledikten sonra top ve mitralyöz ateşine tuttuğu, ertesi gün aynı sistemde ikinci bir uçağın tekrar Üçağız'ı bombaladığı, yapılan araştırmalara rağmen geminin adının öğrenilemediği bildirilmiştir⁷⁶.

Teke Mutasarrıflığı'nın tahriratının ardından Hariciye Nazırı Halil Bey'e 4 Temmuz 1916 tarihinde bir tezkere gönderen Dâhiliye Nazırı Rifat Bey, Kale,

⁷³ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 14, no.40, Lef.1.

⁷⁴ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 14, no.40, Lef.2.

⁷⁵ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 14, no.40, Lef.3,4.

⁷⁶ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 14, no.40, Lef.5.

Kekova ve Üçağız saldırılarının Fransızların işgalinde bulunan bir adada planlandığını, Fransa hizmetinde bulunan bir şaki tarafından idare edildiğinin, yağmalanan eşya ve mevaşinin Fransız bandıralı bir gambot tarafından Meis'e nakledildiğinin kesinleşmesi nedeniyle saldırıların Fransızlar tarafından tertip edilip uygulandığının anlaşıldığını bu nedenle meydana gelen olayların bütün sorumluluğunun Fransa Hükümeti'ne ait olduğunu bildirmiştir⁷⁷.

21 Nisan 1916: Meis Adası'ndan gelen iki direkli Fransız bandıralı bir savaş gemisi Kale Nahiyesi'nin Üçağız Gökkaya mevkiindeki Şıvat İskeleyi'ni bombardıman etmiştir⁷⁸.

15 Mayıs 1916: Meis'ten gelen iki direkli, bir bacalı Fransız tarassut gemisinin Finike Limanı'na girerek mitralyöz ve top ateşi açması sonucu hükümet dairesi kullanılamayacak derecede tahrip edilmiş, iki mağaza da hasar görmüştür⁷⁹.

22 Mayıs 1916: Meis'ten Finike'ye gelen 3 Fransız tarassut gemisi Finike Liman İdare Dairesi'ni kullanılamaz hale getirmiş, mevki kumandanının ikametgâhını da tahrip etmiştir⁸⁰.

28 Mayıs 1916: Kaş'taki Kalamaki Limanı'na gelen bir düşman torpidosunun kasabayı bombalaması sonucu Orman Dairesi'yle halka ait 30 hane tahrip edilmiş, 1 hristiyan kadın da hayatını kaybetmiştir⁸¹.

4 Haziran 1916: Meis'ten gelen iki direkli bir bacalı düşman gemisi Finike'nin batısındaki Gökkaya Limanı'nı bombalamıştır⁸².

13 Ağustos 1916: Taşucu Feneri'ne yaklaşan bir düşman nakliye vapuru karaya çıkardığı iki kişiye fenerin eşyalarını yaktırmıştır⁸³.

27 Ağustos 1916: Lara, Değirmen Önü ve Eski Antalya, üç düşman gemisi tarafından bombalanmıştır⁸⁴.

Savaş boyunca Osmanlı Devleti'nin tüm sahillerinde gerçekleştirilen bombardımanlarda can ve mal kaybının fazla olmasında güney sahillerinin donanma desteğinden yoksun olarak savunulmaya çalışılmasının yanı sıra yerli Rumların İtilaf kuvvetlerine rehberlik etmeleri, adalara kaçan Türk asker

⁷⁷ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 14, no.40, Lef.6.

⁷⁸ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 28, no.42, Lef.1.

⁷⁹ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 28, no.42, Lef.2.

⁸⁰ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 28, no.42, Lef.3.

⁸¹ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 28, no.42, Lef.5.

⁸² BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 28, no.42, Lef.4.

⁸³ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 28, no.42, Lef.6.

⁸⁴ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos. 28, no.42, Lef.7.

kaçakları ve yerel bazı askeri ve sivil yöneticilerin ihmalkârlığı da etkili olmuştur. Ganimet elde etme arzusuyla acımasızca yağma ve çapulculuk yapan adalardaki Rum eşkıyasıyla İtilaf askerlerine bazı Türk vatandaşlarının da katıldığı görülmüştür. Teke Mutasarrıfının 13 Temmuz 1915 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği raporda, saldırılarla ilgili olarak şu tespitlerde bulunmaktadır:

Askeri ve İnzibati Hususlar

“Mayıs başlarında Fransız savaş gemileri sık sık liva sahilini gözetlemeye başladı. En çok dolaşan, Jan Dark Kruvazörüyle iki direkli iki bacalı ismi okunamayan diğer bir Fransız kruvazör yardımcısı idi. Olayların meydana geldiği günlerde ayrıntılı bir şekilde arz edildiği gibi bunlar Finike ve Kaş sahillerinde iki kere karaya asker çıkarmak girişiminde bulunmuşlardır. Fakat çıkardıkları askerler bir iki mavnalık sınırlı birkaç neferden oluştuğu gibi, çıkan askerlerin özellikle karada mevâsi tavuk gibi şeyleri yakalayıp kaçmak amacı takip etmelerinden de anlaşılacağı gibi bu ihraç durumu bir işgal maksadına dayanmayıp ya alelade bir çapulculuk veyahut iaşe levazımı hususunda maruz kaldıkları şiddetli bir ihtiyaç sonrası olsa gerektir.

Adı geçen gemiler aşağıda belirtileceği gibi iki aya yakın bir zamandır sahilleri abluka etmelerine rağmen bir kere 3 Mayıs'ta Finike'nin Çayağzı mevkiine mermi atmışlardır. Karaya çıkan 100 kadar düşman askerinin zaten 40-50 haneden oluşan köylerdeki sığır ve koyunları kovalayıp yakalamak ve köylülerden yumurta ve ekmek istemekte olduklarını gören jandarmaların –ki üç neferden oluşmakta idi- ateş açmaları üzerine düşman telaşla kaçmış ve kaçışları sırasında içlerinden birkaç nefer yaralanmış ve iki üç nefer de ölmüştür. Ondan sonra daha bu girişim tekrar etmemiştir. Ancak söz konusu gemiler liva sahilinde iskeleler arasında eşya ve hububat nakleden sandal ve yelken kayıklarını yakalayıp içindekileri zapt edip el koyduktan sonra yakmışlardır.

İtalya genel savaşa karıştıktan sonra bir aralık sahillerimizde görülmeyen düşman gemileri adeta nöbetleşerek sabah ve akşam bütün iskeleleri dolaşmaya başladı. Bilahare Rodos'taki İngiliz ve Fransız konsoloslarının ortak ilânnamelerinden Marmaris-Alanya arasındaki sahillerin abluka edildiği ve gözetlemelerin bu nedenle yapıldığı anlaşıldı. Buna karşı velev ki pek yakın iskeleler arasında olsun kayık, sandal vs. gibi deniz nakil araçlarının seyr-ü seferi kesinlikle yasaklandı. Doğal olarak bu yasaktan Alanya gibi pek çok ihtiyacını hatta un ve hububatını Antalya'dan karşılamak zorunda olan mahallerde oldukça şiddetli bir zorluk ve kıtlık baş gösterdi. Çünkü karadan esasen yol olmadığı gibi mesafenin uzaklığı nedeniyle pek çok masrafa da neden oluyor.

Haziran'ın 26. günü Jan Dark sisteminde fakat ondan biraz daha küçük, eski, 6 bacalı ve iki direkli bir kruvazör Andifli yönünden Finike'ye ve biraz gözetlemeden sonra Antalya Körfezi'ne geldi. Geceyi körfezde geçirerek 27. günü sabahı saat yedide limanımıza gelip sahile pek yakın bir şekilde yarım saat kadar gözetlemeden sonra doğuya yönelerek limana dört km kadar mesafede bulunan Baba Burnu mevkiindeki karakola 30 mermi atmıştır. Karakol efradından biri kolundan hafif yaralanmış, iki tüfek tahrip olmuş, karakol komutanının dürbününün camları kırılmıştır. Aynı zamanda oradaki telefon hatları da tahrip olmuştur. Sonra kruvazör Alanya'ya doğru gitmiş ve tahrip edilen hat hemen tamir edilmiştir.⁸⁵

Muhtemel Casusluk Hareketleri

Osmanlı Hükümeti ile İtilaf Hükümetleri arasında savaş durumu ortaya çıkması üzerine burada İngiliz konsolos vekilliğini yürütmekte olan Hollanda Hükümeti uyruklu Güstav Gün adlı kişinin hareketlerini gözetim altında bulundurmak durumu ortaya çıkmıştı. Bu adam aynı zamanda Fenerler İdaresi'nin de buradaki memuru olup 45 yıldır Antalya'da ikamet etmekte, mal-mülk, gelir ve ticaret sahibi olduğundan yerlilerden İslam, Hristiyan pek çok kimse ile günlük ilişkileri vardır. Epey zaman hal ve hareketlerinde şüphe edilecek bir durum gözlenmedi. Ancak İtalyanların gelmesi sorunu ortaya çıktıktan sonra bir kişinin olağandışı bir şekilde Güstav Gün'ün evinden İtalya Konsoloshanesi'ne sık sık gidip geldiğinin görülmesi üzerine adı geçen kişi de gözetim altına alındı. İtalyanların gitmesinden sonra bu takibat ve gözetlemelerden tabiatıyla bilgisi olmayan ve askeri hizmeti nedeniyle çağrılan konsoloshane kavasının adı geçen kişi hakkında bazı açıklamalarda bulunması üzerine İsmail Çavuş ismindeki bir kişi tutuklanıp sorgulanmıştır. Sorgulama sonucunda 15 yıl kadar Güstav Gün'ün bahçıvanlık ve hizmetçilik gibi özel işlerinde çalıştığını, iki yıl önce Güstav tarafından İtalya konsolosuna tavsiye edildiğini ve konsolos tarafından iki yıl önce buraya gelen ve Isparta taraflarına giden Avusturyalıları adım adım takiple görevlendirildiğinden bu iş için bir hayvan kiralarak bu görevi yerine getirdiğini, ondan sonra konsolos tarafından aranmadığını, ancak son zamanlarda kendisinin konsoloshaneye çağrılarak Antalya'ya asker ve cephane geleceği haber alındığından bunun araştırılması için birkaç kuruş verildiğini, kendisi de parayı alıp iki gün sonra konsolosa bu rivayetlerin asıl ve esasının olmadığını söylediğini beyan ve ifade etmiştir.

Kaçamaklı olarak verilen şu ifadenin içerdiği anlamlar nedeniyle emirler ve kararlar gereğince ilgili kişi sorgulama evrakıyla birlikte gözetim altında genel karargâha gönderilmiş ve Güstav Gün hakkında

⁸⁵ BOA, DH.EUM.3.Şb, Dos.7, no.1, Lef.1

yapılacak muamele için Nezaretten izin alınmış idi. Çünkü Güstav'ın bu işteki yol göstermesi ve kim bilir Müslüman olan bu şahsı şimdye kadar ne gibi ihanet hizmetlerinde çalıştırmış olması, her sabah ve akşam kasabanın sahil kısımlarında gezintiye çıkması da şu durumda casusluğunu düşündürmektedir. Gün'ün Kayseri'ye uzaklaştırılması hakkında Sadaret'ten şifre ile alınan telgraf emrine müteakip Başkumandanlık Vekâleti'nin bildirimine atfen 4. Kolordu Kumandanlığı'ndan gelen şifre telgrafnamede son bildirim kadar Gün'ün gönderilmesinin ertelenmesinin nedenleri tebliğ olundu. Bu şekilde tabiatıyla Gün gönderilmemiş ve sonradan Sadaret'ten gelen izinnamede bu şekilde cevap yazılmıştır. Ancak Güstav'ın açık-kapalı yazacağı telgrafnamelerin sansür idareleri tarafından alıkonulması doğal iken bu işin Hollanda Elçiliği'ne yansiyabilmesi için telgrafhane kayıt ve haberleşmelerini inceledim. O gün Avusturya konsolosunun elçiliğine bir şifre telgrafname çekmiş olduğunu gördüm. Güstav'ı çağırarak mahirane bir şekilde sorgulama sonucunda gerçekten adı geçen şifrenin onun adına çıkmış olduğunu anladım. Bir gün sonra konuşma sırasında bu işten konu açan konsolosun durumu itiraf etmesi üzerine, Osmanlı Hükümeti'nin tam müttefik hükümet konsolosu olması nedeniyle kendisine söz edilen şifre ile haberleşme yetkisinin gerek tarafsız bir uyruktan olsun, gerek bizim gerek Avusturya Hükümeti'nin kalben ve ruhen kötülüğünü isteyen biri olduğu şüphesiz olan ve 30 yıl İngiliz Hükümeti'nin maaşıyla beslenmiş olan bir kişiyi hakkında kullanmasının üzüntü verici olduğunu söyledim. Fena halde mahcup ve pişman olarak kendisinin şahsen dostu olduğunu ve iyi bir adam kabul ettiği ve tarafsız bir devlet uyuğundan olması nedeniyle ifadelerinin Hollanda Elçiliği'ne ulaştırılmasını yazmaktan başka tarafımdan bir mütalaa eklenmedi şeklinde bazı ifadelerde bulundu.

Güstav Gün'ün şu durumunu dikkat etmeyi gerektirecek nedenlerden biri de son zamanlarda telefon hatlarına yapılan saldırılardır. İtalya'nın Avusturya'ya savaş ilan ettiği tarihten beri körfez ve limanımıza sık sık gelmekte olan düşman savaş gemilerinin hemen her gelişinde Burdur-Antalya telefon hatları herhangi açık bir neden olmadan kırılmaya başladı. Takip ve araştırmalara rağmen failleri yakalanamadı. Burdur'un Antalya'ya dayanak noktası olması, erzak ve mühimmatın o istikameelerde depo edilmiş olması nedeniyle fırtına, yağmur ve rüzgâr gibi kazaların hiçbiri olmadan bilhassa savaş gemilerinin geldiği günlerde telefon hatlarının kırılması şüphesiz tesadüfle açıklanamazdı. Bundan böyle bütün bu şüpheler ve İsmail Çavuş meselesi Antalya'da da bir ihanet elinin varlığını gösteriyordu.

Diğer taraftan Rodos'a gönderdiğim özel memurun, dönüşünde verdiği izahattan Mayıs ayı zarfında Kaş Kazası sahilinden 4.000 kadar mevaşi kaçırılmış ve kaçakçılığın devam etmekte olduğunu öğrendim. Zaten

Mehmet Temel

Meis Adası'na 5-6 mil mesafede meydana gelmiş olması nedeniyle kaçakçılığa pek uygun bulunan söz konusu kaza sahillerinden kaçakçılığa meydan verilmemesi için mümkün olan her önlemi düşündüğüm ve kaymakamlığa konu ile ilgili emirler verdiğim gibi merkezdeki fazla rüsûmât memurlarının da Kaş'a gönderilip yerleştirilmesi için Rüsûmât Müdüriyet-i Umumiyesi'nden emir çıkartmış, inzibat işlerini sağlamak için de 150 asker göndermiştim. Fakat kaza kaymakamıyla Mevki kumandanının ağırdan alması ve gevşeklik göstermesi ve sahil muhafazasına memur efrattan bazılarının da bu kaçakçılıkta ortaklıklarının ortaya çıkması bu kaçakçılığın nispeten az fakat her halde devamlı olduğunu birçok kaynaktan araştırıyordum. Sahilin her noktasına özel memur ikame edilemez. Fakat kaymakamın göstereceği şiddet ve nüfuzla bu hallerin kesinlikle yasaklanması tabii idi. Son günlere kadar yalnız kaçakçılığa hamledildiği sanılan bu durumların casus tertibatıyla da ilgili olduğu düşüncesi güçlü bir şekilde ortaya çıktı. Şöyle ki:

Sahillerimize gelen bütün düşman savaş gemileri ilkönce Meis Adası'na geliyor ve ora ile görüşme ve temastan sonra sahillerimizi gözetlemeye başlıyordu. Andifli'deki gözlemcilerimizin her defaki gözlemleriyle anlaşılan bu olayların anlamı bu kez anlaşılmaya başlandı. Haziran'ın 27. günü limanımıza gelen Jan Dark sisteminde fakat biraz daha küçük bir zırhlı Antalya Kasabası'nın doğusundaki Baba Burnu'nu gözetlemiş, karakolumuza 30 mermi atarak bir neferi yaralamış ve telefon hatlarını tahrip etmiştir. Karakol yerin altında olup mevki de o kadar taşlı ve ücradır ki orada karakolu ve gözlemcileri ve telefon hatlarını hatta sahile yaklaşarak gözetlense dahi görmek ve anlamak mümkün değildir. Şu halde bu gemi buraya gelmeden Meis Adası'yla beş saat devam eden görüşmesinden aldığı bilgilere dayalı olarak bombardıman etmiştir.

Bundan böyle şu durumlar ve olaylar her halde büyük bir ihtimal ile bu livada da casus tertibatı oluşturulmasına işaret etmekte ve bunun da Kaş sahilinden cereyan eden kaçakçılığa refakat etmesi güçlü bir şekilde akla getirmektedir. Bu nedene binaen 10 Temmuz 1915 tarihli şifre ile kaymakamın değiştirilmesini arz ettim.

Kaş sahiliyle Meis Adası arasındaki trafiğe kesin bir son verilirse tabiatıyla casusluğa ve diğer ihanete maddi imkân ve vasıta bırakılmamış olur. Oraya muktedir, faal bir mevki kumandanı tayini ile acz ve gaflette kaymakamla aynı ölçüde olan mevki kumandanının değiştirilmesi gereği de Mintika Kumandanlığı'ndan firkaya yazıldı⁸⁶.

⁸⁶ BOA, DH.EUM.3.Şb, Dos.7, no.1, Lef.2

Teke Mutasarrıflığı'nın 27 Şubat 1918 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği tahriratta da Akdeniz sahillerindeki yerleşim merkezlerinde yaşayan Rum azınlığın casusluk ve rehberlik faaliyetlerine karşı alınması zorunlu önlemlere ilişkin önemli bilgiler verilmektedir.

Tahriratta, Finike'de yakalanan bir casus hakkında yapılan derin soruşturma sonucunda, Finike, Demre, Kaş, Andifli ve Kalamaki'de önemli bir casus örgütünün açığa çıkarıldığı ve bu bölge Rumlarının Meis Adası'nda bulunan Fransızlar tarafına firar ve iltihak edip jandarma, polis ve topçuluk işlerinde çalıştıklarının tespit edildiği ifade edildikten sonra, geceleri kayıklarla adı geçen yerleşim merkezlerinin sahillerine yanan bu kişilerin bölge halkının hristiyan olmasından da yararlanarak Antalya ve diğer bölgelerdeki askeri durum hakkında bilgi elde ettiklerinin belirlendiği, bu nedenle casusluğa hizmet etmek amacıyla geride kalanların ihanetlerinin önlenmesi için başka bölgelere sevk edilmeleri istenmektedir.

Demre, Kaş, Andifli ve Kalamaki halkının aslında, Kaş ve Finike sahillerinde eskiden beri bulunmadıkları ve Anadolu'nun eski halkından olmadıklarına işaret edilen tahriratta, bunların sonradan Adalar, Yunanistan ve Girit taraflarından gelen Rumlar tarafından siyasi amaçla kurulmuş, hatta katiyen ihtiyaç olmadığı halde her birinde köy nüfusuyla uygun ve denk olmayan büyük kiliselere sahip yerleşim merkezleri olduğu, bu nedenle bunların Osmanlı sahillerinde ne gibi bir amaç ve maksat takip ettiklerinin şüphe bırakmayacak derecede bilinen bir durum olduğuna dikkat çekilmektedir. Kiliselerin yanı sıra göç ettikleri sahillerde perakende şekilde meydana getirilen bahçe ve değirmenlerin yine göçmen Rumlar tarafından özel amaçlarla tasarruf altına alındığı da vurgulanmaktadır.

Bugün olduğu gibi gelecekte de herhangi bir hükümetle savaş durumuna geçildiğinde bunların casusluk veya başka yöntemlerle aleyhimize davranacakları ve ihanete devam edecekleri bildirilen tahriratta, her ne şekilde olursa olsun sahillerin bunlardan boşaltılması gerektiği, gelecekteki zararlarının önlenebilmesi için askeriye tarafından ülkenin iç kısımlarına sevklerinin zorunlu olduğu ifade edilmektedir. Mutasarrıflık, kimlikleri belirlenen firari Rumların şahısları ve malları hakkında Divan-ı Harp tarafından işlem yapılmasını, sevk edileceklerden kalan arazilere de Müslümanlardan araziye ihtiyacı olanların yerleştirilmesini istemiştir⁸⁷.

2. Saldırıları Karşı Mütakabiliyet Esasına Göre Alınan Önlemler

⁸⁷ BOA, *DH.EUM.3.Şb*, Dos.28, no.63.

Osmanlı Hükümeti İtilaf Devletleri donanma ve uçaklarının uluslar arası sözleşmelere tamamen aykırı olan bu saldırılarına karşı 1915 yılı başlarında önlem almaya başlamıştır. İki aşamadan oluşan bu önlemlerin ilki, İtilaf saldırılarında şehit edilen, esir düşen ve yaralanan Osmanlı vatandaşı sayısı kadar Türkiye’de ikamet eden İtilaf uyruklu ünlü ve itibarlı kişinin buldukları yerlerden başka yerlere sürgün edilmesi⁸⁸, diğeri 15 Mart 1915 tarih ve 5/325691 sayılı hükümet tezkeresinin “açık şehirlerin Fransız ve İngiliz donanması tarafından bombardıman edilmesi sonucu ortaya çıkacak şahsi ve mali hasarların diyet bedellerinin Osmanlı Devleti’ndeki İngiliz ve Fransız ekonomik ve mali kurumları hasılatından tazmini” hükmüne dayanılarak meydana gelen hasarların el konulacak mal ve menfaatlerden tazmin ettirilmesidir⁸⁹.

Hükümet, sahil bombardımanlarının başladığı 1914 Ağustos’undan 1915 yılı Haziran ayına kadar geçen sürede ortaya çıkan devlet, vakıf ve kişilere ait hasarların tespiti ve tazmin ettirilmeye esas alınacak bedellerinin cetvel şeklinde hazırlanıp gönderilmesi için 22 Haziran 1915 tarihinde tüm sahil vilayetlerine birer tahrirat göndermiştir. Valilikler tarafından hazırlanan cetvellerde bombalama ve saldırılardan hasar gören kişi, mal, eşya, bina ve deniz nakil araçlarının dökümü hasar bedelleriyle birlikte verilmiştir. Cetvel şöyledir⁹⁰:

<u>Vesika Numarası</u>	<u>Hasar Miktarı (Kuruş)</u>
Trabzon Vilayeti	
1 Sürmene ve Araklı Limanlarında bombardımanlarda hasar gören 45 adet özel ticari nakil aracı	4.237.000
1 Sürmene ve Araklı Limanlarında bombardımanlarda hasar gören özel binalar	250.000
2 Trabzon’da hasar gören özel binalar	9.332.500
7 15 Kanun-u sani bombardımanında Trabzon Limanı’nda hasar gören 10 gemi	845.500
11 Hopa Kazası sahillerinde meydana gelen hasarlar	5.742.500
12 Atina Ardeşen ve Gora’daki hanelerde meydana gelen hasar	484.900
13 Atina Giresun, Kastel, Arkotil ve Zarha’daki evlerdeki hasar	2.160.200
14 Atina Denek, Miladis’te meydana gelen hasarlar	696.900
3 Şarlı Nahiyeli Mehmet Reis’in kayığı ve eşyası	11.955
4 Büyük Liman’da batırılan 5 gemi bedeli	21.300
5 Tirebolu Limanı’nda batırılan 8 gemi bedeli	25.630
6 Görele Limanı’nda batırılan 4 gemi bedeli	40.000

⁸⁸ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.33, no.2, Lef.1.

⁸⁹ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.14, no.26, Lef.1.

⁹⁰ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.14, no.26, Lef.2.

İtilaf Devletlerinin Osmanlı Kıyı Yerleşimlerine Yaptıkları Saldırıları

8 Görele Limanı'nda batırılan 7 gemi bedeli	354.940
9 Polathane Limanı'nda batırılan 26 gemi bedeli	1.165.027
10 Büyük Liman'da batırılan 7 gemi bedeli	66.247
15 Ordu kaymakamının gönderdiği cetvel muhteviyatı	54.909
16 Rize Limanı'ndaki hasar	475.409
17 Hopa'nın Bucak Köyü'nde Şevki Efendi'nin hane ve eşyası	75.000
	26.040.417
Canik Livası	
18 Samsun Mutasarrıfının gönderdiği cetvel muhteviyatı (Ahaliden 11 şehit, 7 esir)	167.275
Kastamonu Vilayeti	
19 Hacı Mustafa ve ortaklarının yolculuk sırasında batırılan guletleri	48.707
19 Hacı Mustafa ve ortaklarının yolculuk sırasında batırılan guletleri	25.000
20 Sinop Limanı'nda batırılan 7 gemi	1.460.300
21 Sinop maliye veznedarının hanesi	13.720
22 Sinop'ta Tiryakizade Keskin Efendi'nin hanesi	11.093
23 Sinop Karantinahanesi	30.430
24 Kuyu Suyu Köyü'nün bombardımanı	19.790
25 Zonguldak'ın 19 Haziran 1915 tarihindeki bombardımanı	120.000
26 Zonguldak'ın 21 Haziran 1915 tarihindeki bombardımanı	22.200
27 Bartın'da 4 gemi	119.500
28 Zonguldak'ta Çokalıcı Mustafa Oğlu Hakkı (şehit)	
29 Zonguldak'ta Katırcıoğlu İbrahim (şehit)	
30 Çamlı ve Alacaagzı maden ocakları hasarı	725.880
30 Çamlı ve Alacaagzı (mübalagalı)	5.483.600
31 Akçaşehir Limanı'nda 3 gemi	72.000
32 Kozlu Limanı'nda 21 gemi	15.658
33 Ereğli Limanı'nda 26 gemi	531.000
34 Zonguldak Limanı'nda 12 gemi	68.200
35 Gerze Limanı'nda 4 gemi	106.485
36 Sinop Limanı'nda 7 gemi	460.300
37 Zonguldak'ın 22 Şubat tarihindeki bombardımanı hasarı	1.402.426
37 Zonguldak'ın 18 Mart tarihindeki bombardımanı hasarı	369.348
37 Zonguldak'ın 2 Nisan tarihindeki bombardımanı hasarı	12.000
37 Zonguldak'ın 25 Mayıs tarihindeki bombardımanı hasarı	187.200
37 Zonguldak'ın 12 Haziran tarihindeki bombardımanı hasarı	28.100
37 Zonguldak'ın 19 Haziran tarihindeki bombardımanı hasarı	57.000
38 Kozlu bombardımanı hasarı	10.149.820
39 Bartın Kazası'na ait hasar (iki şehit)	5.000
40 Kilimli'deki hasar	108.500
41 İnebolu Kasabası hasarı	21.600
42 İnebolu gemileri hasarı (96 adet, mutasarrıfların ifadesine göre 103.929 kuruş)	41.064

Mehmet Temel

43 Zonguldak'taki gemilerin hasarı	122.000
44 Cide Kuyusu bombardımanı	53.000
45 Akçaşehir bombardımanı hasarı (iki şehit 4 yaralı)	122.000
46 Ereğli'nin 22 Şubat tarihli bombardımanında hasara uğrayan gemiler ve haneler	<u>3.848.630</u>
	25.861.551

Bolu Livası

47 Bolu'da 2 kadın, Akçaşehir'de 1 erkek yaralı

Edirne Vilayeti

48 Gelibolu'da bomba ile 1 erkek 2 kadın şehit	
50 Tekirdağ'da İngiliz denizaltısının batırdığı 6 gemi	101.000
51 Tekirdağ'da İngiliz denizaltısının batırdığı 2 gemi	107.500
51 Tekirdağ'da İngiliz denizaltısının batırdığı 62 numaralı şirket vapuru	
52 Gelibolu'da bombardıman hasarı	521.300
53 Midye'de Rusların batırdığı gemi	25.000
54 Gelibolu'da bombardıman hasarı	1.293.590
55 Gelibolu'da bombardıman hasarı	2.695.169
56 Gelibolu'da Deveci Hasan Ağa'nın hanesi hasarı	1.500
57 Temmuz'da Tekirdağ'daki hasar	<u>78.500</u>
	4.873.559

Çatalca Livası

58 Karaburun Rus bombardımanı hasarı 45.786

İstanbul Vilayeti

59 Rumelifeneri Köyü hasarı	142.000
60 Şile bombardımanı hasarı	347.200
61 Kilyos'ta hasara uğrayan iki kayık	<u>2.500</u>
	491.700

Beyrut Vilayeti

68 Hayfa bombardımanı hasarı	56.000
84 Trablusşam Limanı'ndaki balıkçı kayığından 5 esir	
85 Merkab Kazası'nın Banyas köyündeki bombardıman hasarı (Fransız)	<u>241.230</u>
	297.230

Halep Vilayeti

83 İskenderun yolunda Hasan'ın 5 devesi

Adana Vilayeti

81 Mersin Limanı'ndaki sebepsiz bombardıman (Fransız)	507.500
82 Adana'daki tayyare bombardımanından	<u>5.485</u>
	512.985

Teke Livası

İtilaf Devletlerinin Osmanlı Kıyı Yerleşimlerine Yaptıkları Saldırıları

78 Finike'nin merkeziyle iki köyündeki hasar (Fransız)	64.000
79 Teke'nin Andifli Limanı'nda 2 gemi (Fransız)	37.000
80 Finike'deki 1 gemi (Fransız)	<u>30.000</u>
	131.000
Medine-i Münevvere Muhafızlığı	
86 Akabe bombardımanı (İngiliz)	1.207.161
87 Aluca bombardımanı (İngiliz)	266.000
88 Hicaz bombardımanı (Bu miktar ahaliye ait olup 55.750.000 kuruş kale, cami ve mektep için	<u>169.000</u>
	1.642.161
Karesi Livası	
89 Edremit'in Ilıca İskelesi'ndeki yağhane	600.000
90 Edremit'in Akçay İskelesi'ndeki hasar (İngiliz)	208.360
91 Edremit'in Ilıca İskelesi'ndeki hasar (İngiliz)	11.500
92 Edremit'in Ilıca İskelesi'ndeki hasar (İngiliz)	112.000
93 Edremit'in Ilıca İskelesi'ndeki hasar (İngiliz)	<u>204.500</u>
	1.136.360
Menteşe Livası	
72 Fethiye'deki depoların hasarı	143.000
73 Güllük Nahiyesi'ndeki bombardıman hasarı (Fransız)	90.600
74 Milas'ın Ören Nahiyesi'nde bombardıman hasarı	54.000
75 Mentеше'nin Gökâbâd Nahiyesi'nde bombardıman hasarı	16.200
76 Köyceğiz'in Dalaman Nahiyesi'nde bombardıman hasarı	680.076
77 Marmaris'te gasp olunan 2 gemi	<u>30.000</u>
	1.013.876
Aydın Vilayeti	
62 Aydın Vilayeti sahillerindeki hasar	21.997
63 Urla'da tahrip edilen Kınalıada Vapuru	300.000
63 Urla'da tahrip edilen Beyrut Mesaha Gemisi	
64 İzmir Karaburun Kazası'ndaki hasar	217.000
65 Menemen Kazası'ndaki hasar	10.500
66 Seferihisar Kazası'ndaki hasar	6.500
67 Urla sahilindeki hasar	39.060
69 Urla'daki Çalınca Köprüsü'nün hasarı	55.000
70 Bodrum'da Fransız donanmasının hasarı	4.000
71 Urla'daki hasar	<u>1.670.400</u>
	2.324.457
Trabzon Vilayeti	26.040.417
Canik Livası	167.275
Kastamonu Vilayeti	25.861.551
Edirne Vilayeti	4.873.559
Çatalca Livası	45.786

İstanbul Vilayeti	491.700
Beyrut Vilayeti	297.230
Adana Vilayeti	512.985
Teke Livası	131.000
Medine-i Münevvere Muhafızlığı	1.642.161
Karesi Livası	1.136.360
Menteşe Livası	1.013.876
Aydın Vilayeti	<u>2.324.457</u>
	64.538.357

Osmanlı Hükümeti 1907 tarihli uluslar arası Lahey Sözleşmeleri'ne aykırı olan bu saldırılardan zarar gören vatandaşlarının mağduriyetini giderebilmek amacıyla 29 Ağustos 1915 tarih ve 327795/211 no'lu Sadaret tezkeresi gereğince bir komisyon oluşturmuştur. Cetvelde de belirtildiği gibi 64.5 milyon kuruşu bulan zararın başka bir şekilde karşılanmasının mümkün olmaması nedeniyle komisyon devletler hukuku kuralları ve 4 no'lu Lahey Sözleşmesi'ne ekli nizamnamenin 23. maddesinin H fıkrasına aykırı olmasına rağmen düşman tebaasının mallarına ve menfaatlerine el konulmasını zorunlu görmüştür. Ancak el koymanın ileride hakeme başvurulduğunda veya el konulan mallar geri istendiğinde toplu tazminat ödenmesine imkân vermemesi için bazı kurallara göre hareket edilmesi gerektiğine hükmetmiştir. Uyulması gereken kurallar şu şekilde belirlenmiştir:

1. Düşman devletlerin Osmanlı Devleti'ndeki vatandaşlarının önemli bir meblağ oluşturmayacak olan ev eşyalarına dokunulmayacak ancak, Osmanlı ve yabancı mali kurumlarında emanet şeklinde veya özel kasalarda saklanan nakit ve hisse senetlerine el konulacak, bunlar için sahipleri adına birer müfredat defteri düzenlenip kuruma makbuz ilmühaberi verildikten sonra nakitler aynen, hisse senetleri de satış sonrasında tazminata ayrılacaktır.

2. Düşman devletler tebaasına ait tüm taşınmaz mallar zapt olunarak hükümet uhdesine geçirilecek, ancak satılmayıp boş olanlar kiraya verilecek, meşgul olanların kiralaları da hazine tarafından alınacaktır. Belde ve kasabaların dışında bulunup düşman devletler uyruklarının elinde kalmalarına izin verilmeyen çiftlik vb. gayr-ı menkuller hükümet tarafından aynı fiyatla alılabilecektir.

3. Özellikle Fransa uyruklu Mişel ve Kollos ailesine ait olup hamiline yazılı hisseleri bulunmamak üzere Osmanlı veya dost devletler uyruklarını bir şekilde ilgilendirmeyen Osmanlı Fenerleri imtiyazının fesh edilmesi ve bu şekilde imtiyaz sahiplerine ait iken hükümete intikal edecek gayr-i safi gelirlerin 9/16'sından masraflar düşülerek elde edilecek tahmini üçte bir derecesindeki temettüün ve Osmanlı Hükümet hissesi karşılık gösterilerek

İtilaf Devletlerinin Osmanlı Kıyı Yerleşimlerine Yaptıkları Saldırıları

Fenerler İdaresi ile ilgili kişilerden borçlanılan 580.000 kûsur liralık borçlanma faiz ve anaparasına mahsuben icra edilmekte olan taksitli ödemelerin tazminata tahsis edilmesi.

4. Düşman devletler uyruklu Bonmarşe ve Bigger Mağazaları gibi önemli ticari kurumların ve sermayedarların, çoğunlukla düşman devletler uyruklarından oluşan yararlı kurumların hükümet tarafından kontrol altına alınarak gelirlerine el konulması ve net hâsılatından düşman devlet uyruklu hissedarların ve tahvil sahiplerinin hisselerinin tazminata tahsis edilmesi, isme yazılı bulunmayan hisse senetleri ve tahviller için 7 Aralık 1914 tarihli yasaya uygun olarak yayınlanan talimatnamede açıklanan yemin usulüne uyulması.

5. Osmanlı uyruklarının, düşman devletler uyruklarına karşı borçlu oldukları meblağın Osmanlı Hükümeti tarafından tahsil edilerek tazminata tahsisi kapsamında 7 Aralık 1914 tarihli yasaya aşağıdaki zeyl eklenmiştir.

Ek madde:

“Düşman devletler ve müttefikleri uyruğundan olan adi ve hükmi şahıslara borçlu bulunan Osmanlılar borçlarını maliye hazinesine ödeyecekler, borç ödeyen Osmanlı uyruklulara karşı alacaklıların herhangi bir hak talebi kalmayacaktır. Bu yasa maddesinin uygulama şekli Maliye Nezareti tarafından talimatla belirlenecektir. Bu önlemlerle elde edilecek meblağ meydana gelen hasarlar incelenip araştırılınca kadar İstanbul’da oluşturulacak bir komisyon tarafından elde tutulacak, böylece hem düşman devletler devletler hukuku hükümlerine uygun hareket etmeye zorlanacak, hem de zarara uğramış Osmanlı vatandaşlarının felaket ve ihtiyaçları kolaylaştırılmış olacaktır. Bu önlemlerin yavaş yavaş veya bir defada alınıp alınmaması, hangilerinin öncelikli olarak uygulanması Osmanlı Hükümeti’nin takdirindedir.”⁹¹.

Osmanlı Hükümeti’nin almış olduğu bu önemli karar, basın organlarında da olumlu karşılanmıştır. Tanin Gazetesi’nin 11 Eylül 1915 tarihli nüshasında kararla ilgili olarak yayınlanan *Siyasiyyât* adlı başyazıda el koyma kararının gerekçeleri şu şekilde açıklanmıştır:

“İsabetli Bir karar:

Hükümet pek isabetli bir karar almıştır. Düşmanın insanlık kurallarına ve devletler hukuku hükümlerine aykırı olarak Osmanlı sahillerinin değişik yerlerinde sık sık tekrar ettiği bombardımanlar sonucunda

⁹¹ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.14, no.26, Lef.3.

meydana gelen zararların düşman uyruklu mal ve mülklerle tazmin edilmesi meselesini incelemek ve gerekli kararları almak üzere değişik bakanlıklara ait kişilerden oluşan bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyonun görevleri devletler hukuku hükümlerine aykırı olarak meydana getirilmiş olan hasarların derecesini incelemek ve sonra bu zararları düşman uyrukluların Osmanlı Devleti içerisinde bulunan mal ve mülkleriyle tazmin etmek için gerekli önlemleri almaktan ibaret olacaktır. Osmanlı Hükümeti'nin aldığı bu karardaki isabet açıktır. Harbin ilk günlerinden beri bütün şikâyetlere ve protestolara rağmen düşman her tarafta uğradığı hüsranslardan dolayı kızgınlık ve ümitsizliğini susturmak için ikide bir gelir Osmanlı sahillerinin açık köylerine taarruz ederdi. Şurada bir köy, burada bir kasaba, ötede tek başına bir kulübe iki günde bir kahramanlığını masum hedeflere nişan atmakla ispata çalışan bir kruvazörün güllerine maruz kalırdı. Sonra düşman bazen bununla da kalmayarak eski korsanlık devrinin vukuatına benzer hadiseler de ortaya koyardı. Ya birkaç gemici yahut birkaç adalı şakiyi sandallara bindirip sahillerimize çıkarır, köylere hücum ettirir, yağmacılık yaptırırdı. Biz bunlara ne kadar şiddetle itiraz edersek edelim o bildiğini yapmaktan vazgeçmezdi. Ancak bazı olağanüstü durumlarda gördüğü tazyik üzerine hakkımızı teslim etmiş olduğu gibi Almanya Hükümeti'nin Fransa şehirlerine bazı nakdi cezalar koymasından sonra sahillerimizdeki eşkıyalığı durdurmak zorunda olduklarını hissetmişlerdir. Fakat düşmanın devletler hukuku hükümlerine uymamalarından ortaya çıkan hasar ve zarar şimdiye kadar her halde pek önemli bir yekûna ulaşmıştır. Savunmasız bir şehir olan Gelibolu'nun arada sırada düşman ateşi altında uğramış olduğu zararlar bugün bu ıssız kasabadaki harap durumu ile her geçen göze çarpacak kadar büyük ve etkilidir. Bedbaht Maydos ise yine böyle haktan, insanlıktan haberdar olmayan düşmanın darbesi altında kalmış, yerle bir olmuştur.

Bütün bu canice hareketlerin en fazla nefrete değer olan yönü ise aniden düşman ateşi altında yanıp kül olan kasabalar ve köyler içinde yüzlerce çaresizin mahvolmasıdır. Çoğunlukla çocuk, kadın ve yaşlılardan oluşan bu kurbanlar ani bir tufan altında kalmışlar, kimi bir mermi ile parçalanmış, enkazı altında kaldığı ocağının ateşleri arasında kavrulup gitmiştir. İşte insan bu cinayetleri gördükçe nefret ve gazapla titremekten kendini alamıyor ve düşmanın yol açtığı bu fecaate karşı hükümetin kayıtsız kalmamış olmasını istiyordu. Hükümet için ise yapılacak şey ilkönce olağan vasıtalara başvurmak, sonra da bu vasıtaların sonuç vermediğini görünce karşılıklılaşma başvurmasıydı. Osmanlı Devleti böyle pek önemli bir yaşam döneminde bile devletler hukuku ve insanlık hukukuna uymayı, kötülüğe kötülükle karşılık vermemeyi kendisi için tek düstur olarak tanıdığı için misliyle karşılık şıkkını en kati zorunluluk

İtilaf Devletlerinin Osmanlı Kıyı Yerleşimlerine Yaptıkları Saldırıları

halinde başvuracaktı. İşte sonradan alınan karar bu zorunluluğun gerçekleşmesinden ortaya çıkıyor.

Bir yıldan beri düşman uyruklarından pek çoğu ülkemizde sevinçle ve övünerek dolaştıkları gibi hatta mal ve mülklerini de istedikleri şekilde idare ediyorlardı. Hâlbuki onların tabii oldukları hükümetler en tabii hakları çiğneyerek bizim vatandaşlarımızın ya kanlarına girdiler yahut ocaklarını yaktılar. Artık bu hale son vermek gerekiyordu. Bunu göz önüne alan hükümet nihayet yıkılan evleri, söndürülen ocakları ve akıtılan kanları tazmin etmek için bahsedilen önlemlere başvurmadan başka çare kalmadığını görmüş ve kararını vermiştir. Her halde bütün âlem emin olabilir ki devletler hukuklu hükümlerini tanımamak hiçbir vakit bizden çıkmamış, bilakis düşmanlar ve ezcümle İngiltere tarafından gelmiştir”⁹².

Hükümet bombardımanlar nedeniyle mal ve can kaybına uğrayan Karadeniz, Ege ve Akdeniz sahillerindeki deniz nakil araçları sahiplerinin hasarlarının %45’inin seferberlik tahsisatından ayrılan aylık 10.000 liradan karşılanması, çok fakir olup taşınır ve taşınmaz malları zarar görenlere de aylık 1.000 lirayı geçmemek koşuluyla tazminat ödenmesi kararını almıştır⁹³.

Zararların tazminini öngören ekonomik kararların hemen ardından, Osmanlı Devleti’nde ikâmet eden ünlü ve itibarlı İtilaf uyrukluların sürgün edilmesi uygulamaları başlatılmıştır. Amerika, İspanya ve Yunanistan elçiliklerine şifahi olarak bildirilen ilk uygulamalardan biri, Fransız zabiti kumandasında Kale’den Meis’e kaçırılan ve Amerikan Elçiliği nezdinde sürdürülen girişimlere rağmen serbest bırakılmaları sağlanamayan 6 erkek ve 1 kıza karşılık İstanbul’da refah içinde yaşayan ve İstanbul Polis Müdüriyeti-i Umumiyesi tarafından belirlenen Fransız uyruklu 6 erkek ve 1 kadının Çorum’a sevk edilmesidir⁹⁴.

16 Nisan 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti’nden Kastamonu Valiliği’ne gönderilen tahriratta bölgeye ulaşan bu kişiler hakkında düşman devletler uyruklarına yapılan muamelenin uygulanması istenmiştir. 31 Mayıs 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti’ne bir tahrirat gönderen Kastamonu Valiliği, konunun Ankara Valiliği’ni de ilgilendirdiği gerekçesiyle Ankara Valiliği’ne de tebliğde bulunduğunu bildirmiştir⁹⁵.

Çorum’a sürgün edilen kişilerin isim, yaş ve meslekleri şunlardır⁹⁶.

⁹² Tanin, 11 Eylül 1915, s.1; BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.14, no.26, Lef.4.

⁹³ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.14, no.26, Lef.5; BOA, *HR. HMŞ. İŞO*, no.3/1, Lef.24.

⁹⁴ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.33, no.2, Lef.1,2,3.

⁹⁵ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.33, no.2, Lef.5.

⁹⁶ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.33, no.2, Lef.6.

<u>İsim</u>	<u>Yaş</u>	<u>Meslek</u>
Antonie Renaud	48	Terzi
Madam Antuvan Renaud Hariklia	38	Terzi
Georges Maire	48	Mühendis
Antoine İmbert	34	Bonmarşe'de müstahdem
Antoine Tricou	54	Makinist
Josefih Renaud	48	Simsar
Arthur Boisson	33	Lloyd Kumpanyası memuru

Çorum'a gönderilen 7 Fransız'ın, Kale'den götürülen Osmanlı esirleri serbest bırakılincaya kadar orada tutulacaklarının Amerika Elçiliği aracılığı ile Fransa Hükümeti'ne bildirilmesi üzerine Fransa 19 Eylül 1916 tarihinde Amerika Elçiliği'ne gönderdiği cevabi notada Fransız müfrezesinin Kale'den hiçbir Osmanlı vatandaşını kaçırmadığını, kaçırıldığı iddia edilen kişilerin Teke'ye 100 km mesafede bulunan Karavela Adası'na firar etmiş 6' sı erkek 1'i kız 7 çocuk olduğunu, bunların herhangi kötü bir durumla karşılaşmamaları için de mahalli belediye meclisi ile Fransız bahriye memurlarının koruması altına alındıklarını, serbest olduklarını, ailelerine teslim etmek için Teke sahillerine yanaştıkları her seferinde de ateşle karşılaştıklarını bildirmiş ve kış yaklaşımdan Çorum'a gönderilen Fransız vatandaşlarının serbest bırakılmalarını istemiştir⁹⁷. Notaya, Karavela'ya firar ettikleri iddia edilen 7 çocuğun isim, yaş ve korumaya verildikleri kişilerin isimlerini belirten bir liste de eklenmiştir;⁹⁸.

<u>İsmi</u>	<u>Yaşı</u>	<u>Verildiği Kişi</u>
Mohamed Ali (garçon)	16	M. Triga Pitzonis
Mohamed Osman (garçon)	12	M. Georges Pitzonis
Hassan Ali (garçon)	15	M. Theodore Paspalis
İbrahim Hadji Ali (garçon)	11	M. D. Pertoglou
Hassan Mehmed (garçon)	15	M. Triga Pitzounis
Ali Hadji Ali (garçon)	14	M. D. Pertglou
Fatma Hassan (fille)	10	M. Steigiaini Melli

Fransız notasında Çorum'a sürgün edildikten sonra hastalanan Madam Antuvan Renaud Hariklia ile kocasının da Bursa'ya gelmelerine izin verilmesi istenmiştir⁹⁹. Bu isteği uygun gören hükümet Renaud'lara İstanbul'a dönüş izni vermiştir¹⁰⁰.

⁹⁷ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.33, no.2, Lef.7.

⁹⁸ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.33, no.2, Lef.8.

⁹⁹ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.33, no.2, Lef.12.

¹⁰⁰ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.33, no.2, Lef.17-19.

İtilaf Devletlerinin Osmanlı Kıyı Yerleşimlerine Yaptıkları Saldırıları

Fransız notasındaki çocuklarla ilgili açıklamalar tereddüt yaratmış olmalı ki Dâhiliye Nezareti 10 Ocak 1917 tarihinde Teke Mutasarrıflığı'ndan acil olarak konu ile ilgili bilgi istemiş¹⁰¹, Mutasarrıflıktan gönderilen tahrirattan Fransız notasındaki iddiaların asılsız olduğu anlaşılmış ve geri dönmelerine izin verilen Renaud'ların yerine İstanbul'dan iki Fransız daha Çorum'a gönderilmiştir¹⁰².

1916 yılı Eylül'ünde Marmaris'in Fenaket Köyü'nde şehit edilen 18 ve yaralanan 7 kişiye karşılık olarak Aydın Bölgesi'nden ve İstanbul'dan İngiliz ve İtalyan uyruklu 25 kişi tutuklanarak Zor'a gönderilmiş, İtilaf askerleriyle Rum eşkiyasının yanlarında götürdükleri 16 yerli Rum'a karşılık 13'ü kadın 3'ü erkek 16 İngiliz ve İtalyan uyruklu da Çorum'a sürgün edilmiştir¹⁰³. Aydın Bölgesi'nden sürgüne gönderilecek İtilaf uyrukluların isimlerini gösteren cetvel 12 Şubat 1917 ve 11 Mart 1917 tarihlerinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilmiştir. Sürgün edilenlerin isimleri şunlardır¹⁰⁴.

İzmir Vilayeti'nden Sürgün Edilen İtalyan Kadınların İsimleri

1. Dandolo Cili zevcesi	2. Maryosi Antola zevcesi
3. Anastaş Alberti zevcesi	4. John Desena'nın karısı
5. Saveriyo Fabiyano'nun zevcesi	6. Gözepe Vantora'nın karısı
7. Epiro Basi zevcesi	

İzmir Vilayeti'nden Sürgün Edilen İtalyan Erkeklerin İsimleri

1. Jozef Colombo	2. Nikola Kruça
3. Dandolo Cili	4. Henri Tedeski
5. Michael Marinelli	6. Tomazo Nabiyano
7. Metiro Golariyo	8. Julio Morinaro
9. Kosta Façola	10. Maryosi Antola
11. Antuvan Manifiko	12. Simon Sebastiyani
13. Victor Borati	14. Antuvan İndiveri

İzmir Vilayeti'nden Sürgün Edilen Fransız Erkeklerin İsimleri

1. Charl Mill	2. Paul Veled-i Jano Laland

İzmir Vilayeti'nden Sürgün Edilen Fransız Kadınların İsimleri

¹⁰¹ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.33, no.2, Lef.20.

¹⁰² BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.33, no.2, Lef.21-23.

¹⁰³ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.47, no.2, Lef.3; BOA, *HR. HMŞ. İŞO*, no.3/1, Lef.17.

¹⁰⁴ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.47, no.2, Lef.8-10.

1. Jozefyen Biye	2. Mari Şadli
3. Charl Mill'in zevcesi	4. Paul Laland'ın kız kardeşi
5. Jozefyen Bartoli	6. Mari Barelli
7. Eleni Barelli	

İzmir Vilayeti'nden Sürgün Edilen İngiliz Kadınların İsimleri

1. Salvatora Vasalo'nun zevcesi	2. Franci Bonticyen'in zevcesi
3. Costa Bozetyel zevcesi	4. Polikaryo Portelli'nin zevcesi
5. Nikola Serra Veled-i Tomaro zevcesi	6. Françesko Vela zevcesi
7. Emmanuel Medini zevcesi	8. Victor Vinsan Kasar zevcesi
9. Giovanni Kasar zevcesi	10. John Faroçya zevcesi Mari
11. Alexandros Bonticyen zevcesi	12. Yorgi Akolini zevcesi
13. Michael dö Corci'nin karısı	14. Vital Curi'nin karısı
15. Charl dö La'nın karısı	16. Polikaryo Polçino'nun karısı

İzmir Vilayeti'nden Sürgün Edilen İngiliz Erkeklerin İsimleri

1. Michael dö Corci	2. Edward Riven
3. Eurasi Narin	4. Jack Curi
5. Vital Curi	6. Michael dö La
7. Simon Viçenço	8. Charl dö La
9. Alexander Carmeno	10. Adolf Vitel
11. Domaniko Vasalo	12. Fransuva Faroçyo
13. Charl Kasar	14. John Carvano

İstanbul'dan Sürgüne Gönderileceklerin İsimleri

1. Mösyö Hubert Gest, Şirket Direktörü, Beyoğlu Tatavla Caddesi, Arafyan Apartmanı 4 numarada.
2. Mösyö Mosad Edward, İdare Heyeti Başkanı, Beyoğlu Tepebaşı Kabristan Caddesi Amerikan Sefarethanesi karşısında.
3. Mösyö Kateral James, İdare Heyeti Üyesi, Kocaman Oğlu Han'ında tüccar olup Bebek'te sakindir.
4. Mösyö Ferguson, Şirket Kasadarı.
5. Doktor Fero.

Bu kişilerden 14'ü erkek 1'i kadın 15 İngiliz, 14'ü erkek, 7'si kadın 21 İtalyan, İstanbul'daki İngiliz Cooperative Şirketi'nde çalışan 3 İngiliz Kastamonu'ya sürgün edilmiş¹⁰⁵, adresinde bulunamayan Ferguson'un yerine de

¹⁰⁵ BOA, DH.EUM.5.Şb, Dos.47, no.2, Lef.11.

vekâleten Cooperative Şirketi'nin direktörlüğünü yapan Robert MacKey'i gönderilmiştir¹⁰⁶. 22 Mayıs 1917 tarihinde Dâhiliye Nezareti'nden Aydın ve Kastamonu Valilikleriyle Polis Müdüriyeti'ne gönderilen tezkere ve tahriratlarda uygulama hakkında bilgi verilmiştir.

Sürgün işlemleri devam ederken Osmanlı Devleti'ndeki İngiliz uyrukluları ve İngiltere çıkarlarını korumakla görevli Hollanda Elçiliği bir muhtıra göndererek İngiliz uyruklu Doktor Fero'nun Osmanlı Devleti'ndeki görev süresi dolduğu için ülkesine gönderileceği, Mösyö Kateral'in İsviçre vatandaşı olduğu, Mösyö Mosad'ın da hasta olup yolculuğun zorluklarına dayanamayacağı gerekçesiyle sevkten muaf tutulmaları, diğerlerine de sevkten önce biraz süre verilmesi isteğinde bulunmuştur¹⁰⁷. Elçinin isteği üzerine yapılan araştırmalardan sonra Fero'nun sevkinden vazgeçilmiştir¹⁰⁸. Ancak, 18 Haziran 1917 tarihinde Osmanlı Ordu-yu Humayunu Başkumandanlık Vekâleti'nden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 40974/1550 sayılı tezkerede Fero'nun acilen Kastamonu'ya sürgün edilenler listesine eklenmesi istenmiştir¹⁰⁹.

Kateral hakkında yapılan araştırmadan İsviçre'de doğduğu, İngiltere ile ticari ilişkilerinin olduğu, İngiliz Cooperative Şirketi'nde üye olarak bulunduğu, şimdiye kadar herhangi kötü bir halinin görülmediği ve namuslu bir kişi olarak tanındığı anlaşılınca Kastamonu'dan İstanbul'a dönmesine izin verilmiş, yerine de İngiliz, Fransız ve İtalya konsülatları avukatı olup Beyoğlu Şahkulu Sokağı'nda ikamet eden 50 yaşlarındaki Alfred Güst'ün gönderilmesi kararlaştırılmış ve 7 Temmuz 1917 tarihinde sevk edilmiştir¹¹⁰. Bu kişinin eşinin görme özürlü olması ve İstanbul'da ilgilenecek kimsesinin olmaması nedeniyle isteği üzerine eşiyile beraber gitmesine izin verilmiştir¹¹¹.

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden 15 Ekim 1917 tarihinde Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi Müdüriyeti'ne gönderilen tezkerede Trabzon, Cebel-i Lübnan ve Kudüs-ü Şerif sancaklarından sürgün edilen İtilaf uyrukluların sayı, isim ve sürgün yerlerini gösteren cetvellerin eklenerek gönderildiği bildirilmekte ise de bu cetvellere rastlanamamıştır¹¹².

Midilli Adası'nda İngilizler tarafından tutuklanan 8 müslümana karşılık Dâhiliye Nezareti'nin 13 Mayıs 1916 tarih ve 210 numaralı emirnamesi

¹⁰⁶ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.47, no.2, Lef.13.

¹⁰⁷ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.47, no.2, Lef.12.

¹⁰⁸ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.47, no.2, Lef.14.

¹⁰⁹ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.47, no.2, Lef.22.

¹¹⁰ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.47, no.2, Lef.17,18.

¹¹¹ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.47, no.2, Lef.19.

¹¹² BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.47, no.2, Lef.21.

gereğince İstanbul'da 8 İngiliz tutuklanmış ancak, İngilizlerin 4 kişiyi serbest bırakması üzerine 6 Ağustos 1916 tarihinde 4'ü salıverilmiştir¹¹³.

Sonuç

İtilaf Devletleri, uluslar arası hukuk kurallarının en çok gözardı edildiği savaşlardan biri olan I. Dünya Savaşı'nda 1907 tarihinde imzalanan 4. Lahey Sözleşmesine ekli savaş kanun ve âdetlerini düzenleyen nizamnameye aykırı davranarak Osmanlı sahillerindeki sivil halkın malını, mülkünü tahrip etmiş, aile haklarına, kişilerin yaşamlarına saygı göstermemiş, dini kurum, hastane, okul, tarihi anıt ayırımı yapmadan pek çok yeri bombalamıştır. Yüzlerce suçsuz sivil insanın katledildiği, milyarlarca lira değerinde mal ve mülkün gerek bombardımanlarla gerek yağmalarla yok edildiği bu saldırılarda İtilaf Devletleri kuvvetlerine rehberlik eden, onlar adına casusluk yapan yerli Rum azınlığın da payı büyük olmuştur.

Yaklaşık 64.5 milyon kuruşu bulan hasarın 1916 yılındaki 5 kuruşun günümüzdeki 3 liraya tekâbül ettiği göz önünde bulundurulursa günümüzün değeriyle yaklaşık 39 milyar YTL olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu da ekonomik olarak küçümsenemeyecek bir değerdir. Bu saldırılar sadece can ve mal kaybına yol açmakla kalmamış, bir ülkenin gelecek kuşaklarının ekonomik ve siyasal özgürlüğünü de tehdit edebilecek noktaya ulaşmıştır. Sivil yerleşim merkezlerinin bombalanması o bölgenin insanını yoksulluk, umutsuzluk ve acılar içinde bırakmış, devlet ve yerel yönetim hizmetlerini aksatmış, eğitim-öğretimi durma noktasına getirmiş, insanları çaresizlik içinde bırakmıştır. Saldırıları sonrasında 1917 Kasım'ında Mülkiye Müfettişi Fahrettin Bey tarafından Finike Belediyesi'nde yapılan teftiş sonrasındaki tespit raporu bombalanan bir şehrin içinde bulunduğu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Raporda şöyle denilmektedir.

1. Bombardımanlar nedeniyle halkın iç kesimlere sevk edilmesi sonucu gelirlerden yoksun kalan belediye hiçbir faaliyette bulunamamıştır.

2. Hali hazırda belediyenin tek vergi kaynağı olan kasap vergisinin iltizamına kimsenin istekli olmaması nedeniyle emaneten idare edilmekte olduğundan bu vergi geliri de yok denecek miktardadır.

3. İnşasına girişilen belediye dairesi gelir yokluğu nedeniyle tamamlanıp tapuya kaydedilememiştir.

¹¹³ BOA, *DH.EUM.5.Şb*, Dos.47, no.2, Lef.20.

İtilaf Devletlerinin Osmanlı Kıyı Yerleşimlerine Yaptıkları Saldırıları

4. 1916 ve 1917 bütçelerinin tahmini gelirlerinin yarısını oluşturan vergilerin hiçbiri tahsil edilememiş, tahmini 42.538 kuruş olan 1916 yılı bütçesinin gelirinin ancak 27.074 kuruşu tahsil edilebilmiştir.

5. Kasaba civarındaki bataklıklar kurutulamamış, sahilde inşası planlanan bir rıhtım ve dalgakıran yapılamamıştır.

6. Her akşam kapatılarak sandık eminiyle belediye başkanı tarafından onayı gereken sandık yevmiyesi ancak aydan aya onaylanabilmiştir.

7. Adli teşkilatın kurulamaması nedeniyle nakdi cezalar tahsil-i emval nizamnamesine uygun olarak tahsil edilememiştir.

8. Belediye Cemiyeti'nin zamanında toplanamaması nedeniyle aylık cetvellerin düzenlenmesi 1916 ve 1917 bütçelerinin sarfiyat uygulamaları icra edilememiştir.

9. Hayvanlarının kendilerine ait olduğunu ispat için yılı içinde başvuracak kimseler hakkında usulüne uygun olarak zabıtname düzenlenememiş ve buna şahitlerin isimleri dâhil edilmemiştir.

10. Belediye tarafından yapılmakta olan şeker ve tuz ticaretinden, belde sakinlerinin işeleri nedeniyle ancak üçte bir temettu alınabilmiş, encümen kararları defteri olmadığından nizamiye hükümlerine ne kadar uyulduğu anlaşılamamıştır.

11. Sandık Emaneti'nin 6 aylık yoklama işlemi yapılmamış, mezat kaimelerinde müzayede süresi ve ihale gösterilmemiştir¹¹⁴.

Bu raporda ifade edilen tespitlerin bombalanan diğer şehirler için de geçerli olduğu muhakkaktır. Bütün kaynakları tüketilmiş, yıkılmış bir Anadolu'dan Mustafa Kemal önderliğinde ulusal direniş ruhu doğmuş, yok edildiği sanılan bir ulustan yepyeni, ulusal, ilelebet yaşayacak tam bağımsız bir Türk devleti ortaya çıkmıştır. Tarih, Türk Ulusu'nun kanını, varlığını inkâr edememiştir. Milli Mücadele'nin hemen ardından imzalanan Türk-Yunan Mübadele Antlaşması'nın ne kadar isabetli olduğu anlaşılmıştır. Atatürk önderliğindeki Milli Mücadele'nin, Lozan Antlaşması'nın, Rum mübadelesinin, üniter Türk Devletinin, Atatürk ilke ve devrimlerinin Türk Ulusu için ifade ettiği anlamı kavrayabilmek için yakın geçmişteki tarihimize bakmak yeterli olacaktır.

¹¹⁴ BOA, *DH.UMVM*, Dos.93, no.30.

KAYNAKLAR

a. Belgeler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

DH.EUM.3.Şb, (Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 3.Şûbe).

DH.EUM.5.Şb, (Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 5.Şûbe).

DH.EUM.KLU, (Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Kalem-i Umumi).

DH.UMVM, (Dâhiliye Nezareti Umûm Vilâyât Müdüriyeti).

HR.HMŞ.İŞO, (Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası).

b. Kitap ve Makaleler

- Alsan 1951 Zeki Mesut Alsan, *Yeni Devletler Hukuku II*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Atabey 2006 Figen Atabey, *Karadeniz'de Türk Donanması*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Aydemir 2004 Mustafa Aydemir, *Ben Bir Türk Zabitiyim*, İstanbul: Denizler Yayınevi.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2005 *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri I*, Ankara.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2006 *Osmanlı Yer Adları*, Ankara.
- Güçlü 1997 Muhammet Güçlü, *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya*, Antalya, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Kültür Yayınları.
- Kaya 2006 Yeliz Kaya, "Çanakkale Savaşlarında Hava Harekâtı", *Çanakkale I Savaşı ve Tarihi*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, s.69-81.
- Kurat 1990 Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- (Kurtoğlu) 1928 Fevzi Kurtoğlu, *Cihan Harbinde Deniz Muharebeleri ve Skajerak*, İstanbul.
- Özel 1991 Sabahattin Özel, *Milli Mücadelede Trabzon*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

c. Gazete

Tanin, 11. Eylül 1915.

Mehmet Temel